

Murad'dan Murad'a: Varna Savaşı'nın (1444) Öncesi ve Sonrası

From Murad to Murad: Before and After the Battle of Varna
(1444)

Franz BABINGER*

Hüseyin Onur ERCAN**

1443 yazında, henüz 19 yaşlarındaki Leh kralı Vladislav,* János Hunyadi ve sürgündeki topraksız Sırp Despotu Georg Brankoviç'in** Macarlardan, Lehlerden, Sırlardan, Romenlerden ve hatta Türk paralı askerlerden oluşan yaklaşık 25.000 kişilik ordusu toplanmış ve Semendire bölgesinde Tuna'yı geçerek eski Konstantinopolis askerî yolu boyunca Sultan II. Murad'ın saray merkezi olan Edirne'ye doğru hızla ilerlemişti. Hıristiyanlık, nefret ettiği kâfirleri Avrupa'dan kovmak ve Balkanlar'ın boyunduruk altındaki halklarına uzun zamandır özlemini duydukları özgürlüklerini geri vermek için yapılan bu cüretkâr girişimi heyecan ve umutla takip etti. Yolda başka takviye kuvvetler de ana kuvvetlere katıldı ve daha 3 Kasım 1443'te, 12.000 atıyla sabırsız ve hevesli bir şekilde ilerleyişi yöneten kahraman János Hunyadi'ye, Aleksinaç yakınlarındaki Bolvani Kalesi¹ ile Niş kasabası arasında ilk ve

---

* Orijinal başlık: "Von Amurath Zu Amurath. Vor- und Nachspiel der Schlacht bei Varna (1444)", *Oriens*, Sayı III/2 (Leiden 1950), s. 229-265. Franz Babinger, Alman tarihçi ve şarkiyatçısı (1891- 1967). Çevirenin notu (Bundan sonra Ç.N.).

** Dr. Öğretim Üyesi, Türk-Alman Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü. E-posta: ercan[at]tau.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5708-6739.

Geliş Tarihi/Received: 06.06.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 25.06.2023

* Lehistan Kralı III. Wladyslav, Macar Kralı I. Ulászló. (Ç.N.).

** Vulkovic, Osmanlı kaynaklarında Vilkoğlu (Ç.N.).

¹ Bolvani kalesinden 15. yüzyıl belgelerinde sıkça bahsedilir, örneğin krş. C. J. Jireček, *Geschichte der Serben*, c. 2/1, Gotha 1918, s. 149, 181; János Hunyadi, Stephan Katona

çok şeyler vaat eden bir zafer kazandı². Karşısına çıkan Rumeli Beylerbeyi Kasım Paşa, diğer Osmanlı ast komutanlarıyla birlikte bir gece muharebesinde ağır yenilgi aldı. Daha fazla direniş olmadan, kolayca işgal edilen, yağmalanan ve ateşe verilen Niş ve Pirot üzerinden surlarla çevrili Sofya'ya ulaşıldı. Artık Trakya ovasına doğru ilerlemenin önünde pek bir engel kalmamıştı ve Haçlıların sekiz gün sonra Edirne'ye ulaşacaklarına dair özgüvenleri yerinde görünüyordu. Yıldırım Bayezid ve oğullarından beri uzun yıllar süren vasallığı nedeniyle ülkedeki her yolu ve patikayı bilen despot, buz ve karla kaplı Balkan Dağları'nın (Haemus) misafirperver olmayan bölgelerinde ve kayalık geçitlerinde uzman bir rehber olarak Hıristiyan ordusuna iyi hizmet etti. Ancak ordu asıl hedefine yaklaştıkça Türk direnişi daha da inatçı bir hâl aldı. Eski Trayan Kapısı ve genel olarak askerî yol her yerde siperlerle akıllıca kapatılmış ve geçitler düşman tarafından ihtiyatlı bir şekilde işgal edilmişti. Böylece, Hıristiyan ordusu 12 Aralık 1443'te doğuya giderken en sert kış soğuşunda Zlatića/Zlatitsa (Osmanlı kroniklerinin "İzlâdi"si) yakınlarındaki havzaya vardığında ve buradan küçük Otlukköy (Panagjurište) kasabası yakınlarındaki Orta Dağ'ın (Sredna Gora) kayın ormanlarından geçerek Filibe (Philippopol) ovasına doğru ilerlemek istediğinde, burada toplanan Osmanlı kuvvetlerinin yoğun direnişiyle karşılaştı. Hıristiyanlar, şiddetli soğuk ve endişe verici erzak eksikliği nedeniyle geri dönmek zorunda kaldılar, özellikle de kaçmayı başaran³ Kasım Paşa komutasındaki Osmanlılar onlara zor anlar yaşıyor ve hatta onları takip etmeye hazırlanıyordu. Noel Günü arifesinde (24 Aralık), Sofya yakınlarındaki Melštica'da Türklerin geri püskürtüldüğü bir başka savaş daha oldu. Osmanlılar 2 Ocak 1444'te Pirot ile Niş arasındaki

---

tarafından yayınlanan bir mektubu 5.11.1443 ile tarihlendirir, bkz. *Historia critica regum Hungariae*, c. XIII, s. 253: *In descensu regali Scaronensi ad oppositum castris rupti Balran*, Bolvan yerine okunduğuna inanıyorum. II. Mehmed'in Aralık 1476'da Bolvan'da bulunduğu, burada hazırlanan bir belgeden anlaşılmalıdır. Krş. C. Truhelka, *Tursko-slovenski spomenici Dubrovačke arhive*, c. 23, Glasnik zem. Muzeja, Saraybosna 1911, s. 45. Bolvani yer adı elbette Sırbistan'da nadir değildir.

² Jireček, *Geschichte der Serben*, s. 181; Alfons Huber, "Die Kriege zwischen den Ungarn und den Türken 1440-1443", *Archiv für österreichische Geschichte*, Sayı 68 (1886), s. 176.

³ Bkz. C. Jireček; J. v. Hammer, *GOR*, c. 1, Budapeşte 1827, s. 454. Hammer 1443/1444 yıllarındaki hadiseleri birbirine karıştırmakta, Kasım Paşa'yı esir olarak Budin'e götürmektedir.

Kunovica Dağı'nda pusuya düşürülerek tekrar yenilgiye uğratıldığında ve aralarında sultanın kayınbiraderi Çandarlı Mahmud Çelebi'nin de bulunduğu çok sayıda lider esir alındığında, despotun tüm kuvvetlerini Sırbistan'a yerleştirerek kışı geçirip ardından ilkbaharda doğuya doğru ilerlemeye devam etme isteği ciddi bir şekilde tartışılmaya başlandı. Ancak kışın korkunç soğuğu ve özellikle de ciddi yiyecek sıkıntısı bu cesur planla çelişti ve onları hızla evlerine dönmeye zorladı. Ocak ayının sonunda, buz tarlaları ve Balkan geçitlerini aşan zorlu bir yolculuğun ardından Belgrad'a ulaşılmıştı bile. Şubat ayında, bitkin, yıpranmış ve küçülmüş Haçlı ordusunun geri kalanı Budin'e vardı. Açlık ve soğuktan çirkinleşmiş, cılız ellerinde kâfirlerin fethedilmiş bayraklarını tutan savaşılar, zafer ilahileri söyleyerek halkın tezahüratları altında vatanlarına girişlerini gerçekleştirdiler. Tören alayının başında, zincire vurulmuş esir Osmanlı ordu komutanları yürüyordu. Çağdaş kaynaklar, ama özellikle de Svabyalı usta muganni Michael Beheim⁴, bu zor ve tehlikeli geri çekilmenin neredeyse tüm ayrıntılarını canlı bir şekilde dile getirmekteydi.

Küçük Hıristiyan ordusunun Osmanlı İmparatorluğu'nun kalbine cesurca girmesi çok geniş bir alanda derin bir etki yarattı. Güneydoğu Avrupa ülkelerinde, Hıristiyanlar her yerde kıpırdanmaya başladı. Ezilenler her yerde şimdi Osmanlı zorbalarına ve ülkenin kale ve palankaları arasında dağıtılan garnizonlara karşı ayaklandılar. Osmanlılar kısa sürede birçok önemli üssü kaybettiler. Yunanistan'ın bir hayli güneyinde bile Paleoglardan ve imparatorun kardeşleri olan iki despot, Thomas ve Konstantin başkaldırdılar⁵. Pindus-Eflaklılar Türklere karşı ayaklanıyordu ve 1443 yazında Orta Arnavutluk'ta⁶ şiddetli bir savaş patlak vermişti. O hâlde Macar Meclisi'nin Hıristiyan âleminin düşmanına karşı savaşı tüm imkânlarıyla sürdürmeye karar vermesine şaşmamak gerekir. Condulmer ailesinden genç bir Venedik soylusu olan

---

⁴ Theodor Georg von Karajan, "Zehn Gedichte Michael Beheim's zur Geschichte Österreichs und Ungerns", *Quellen und Forschungen zur vaterländischen Geschichte, Literatur und Kunst*, c. 1, Viyana 1849, s. 38a; H. Gille, *Die historischen und politischen Gedichte Michel Beheims*, Berlin 1910.

⁵ Krş. D. A. Zakythinos, *Le Despotat Grec de Morée*, c. 1, Paris 1932, s. 226 vd.

⁶ Krş. A. Gegaj, *L'Albanie et l'invasion turque au XVe siècle*, Louvain 1937, s. 53.

Papa IV. Eugen'e*, Venedik ve Burgonya Dükü Philip'in yanı sıra Dubrovnik (Raguza) Cumhuriyeti de bir donanma hazır etmeyi teklif etti. Ganimet şimdiden taksim edilmişti⁷. Herkesin hasmı olan II. Murad, şüphesiz nahoş ve tehlikeli bir konumdaydı. Karşı tarafta Asya'da, Geç Orta Çağ İslâm'ının en sıra dışı şahsiyetlerinden biri olan ve Batı'da "Büyük Karaman" (*gran Caraman*) olarak bilinen uzlaşmaz muhalif Karamanlı İbrahim Bey⁸, II. Murad'ın Batılı hasımlarıyla anlaşarak sultanın komşu Anadolu kısmına başlatmaya hazırlandığı yeni bir saldırı tehdidinde bulunuyordu. Kaçınılmaz görünen Karaman Savaşı'nın yanı sıra Arnavutluk, Sırbistan ve Yunanistan'daki endişe verici hareketlilik, Murad'ı Batılı güçlerle mümkün olan en kısa sürede barış yapmasını fazlasıyla tavsiye eder hâle getirdi. Murad ile 4 Eylül 1435'te evlenmek zorunda kalan Georg Brankoviç'in kızı Mara Sultan (*carica Mara*)* hassas müzakerelere aracılık etti. Mart 1444'ün başında, bir Rum keşişi olan elçisi Dubrovnik surları önünde belirdi ve buradan şehrin sağladığı bir kayıkla Split'e (Spalato), oradan da at sırtında Macaristan'a giderek Despot Georg'la buluştu. Ancak bu, kesinlikle bir sultanın Batı ile dostane bir anlaşmaya varmak için yaptığı ilk girişim değildi. Ocak 1444'te, Jagellon kralı ordusuyla birlikte daha Sırbistan'dayken, sultandan gelen bir elçi, bir Türk barış heyetinin zamanını belirlemek ve bir barış antlaşması ya da ateşkesin ana noktaları üzerinde anlaşmak üzere kralın huzuruna çıkmıştı bile. Bundan sonra Sırbistan Georg Brankoviç'e geri verilecek ve kayınbiraderleri II. Murad'ın görme duyusunu kaybettirdiği ve o zamandan beri Osmanlı gözetiminde olan iki kör oğlu geri gönderilecekti. Brankoviç'in Nisan 1444'te Budin Meclisi'nde, özellikle de Yunan elçisini kabul ettikten sonra, barış önerilerini sıcak bir şekilde desteklemek için her türlü nedeni vardı, çünkü artık iktidarının

---

* 1338-1447 (Ç.N.).

⁷ J. W. Zinkeisen, *GOR*, c. 1, 1840, s. 624; Jireček, *Geschichte der Serben*, s. 185.

⁸ Konya hükümdarı İbrahim Beğ hakkında, Doğu ve Batı kaynaklarında dağınık da olsa bol miktarda bilgi bulunmasına rağmen şimdiye kadar herhangi bir anlatım yapılmamıştır. Bu arada, II. Murad'ın bir kız kardeşiyle evlendirilmiştir. 1946'da Konya'da yayınlanan Şikâri'nin *Karamanoğulları Tarihi* şimdiye kadar Avrupa'da fark edilmemiştir, krş. İ. H. Uzunçarşılı, "Karamanoğlu İbrahim Bey Vakfiyesi", *Bellekten*, Sayı 1 (1937), s. 111-126.

* Sırp kaynaklarına göre düğün 4 Eylül 1436'da gerçekleşmiştir. Bkz. Kemal Beydilli, "II. Murad'ın Eşi Sırp Prensesi Mara Brankoviç (1418-1487)", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı 49 (2017), s. 391 (Ç.N.).

yeniden kurulmasına giden yol ona bile umut verici, hatta garantili görünüyordu⁹.

Klasik Antik Çağ'a tekrar hayat vermiş olmasından ötürü övülen Anconalı Ciriaco (Cyriacus) tarafından mutluluk verici bir şekilde emniyete alınan ve yakın zamanda gün ışığına çıkarılan ayrıntılı mektupları olmasaydı, takip eden olaylı haftalarda sultanın sarayında neler yaşandığı konusunda bugün hâlâ tam bir karanlık içinde olacaktık. “*Ciriaco d'Ancona e la crociata contro i Turchi*”^{**} (Bükreş 1937)¹⁰ adlı doktora teziyle kendisini Güneydoğu Avrupa Orta Çağ araştırmacıları arasında ilk sıraya yerleştiren genç ve gelecek vaat eden Romanyalı tarihçi Francisc Pall (Kaloşvar) ve Polonyalı seçkin tarihçi Oskar Halecki (New York)¹¹, bu son derece önemli ve bilgilendirici mektupların gün ışığına çıkarılıp değerlendirilmesini sağlamışlardır.

Ciriaco Pizziccolli (1391-1455 civarı) 1444 yılının başında Mora'da bir seyahatteyken imparatorun kardeşleri olan iki despotun Türk hâkimiyetine karşı savaş hazırlıklarını duymuş ve onları sevinçle karşılamıştır¹². Akabinde Şubat ayının sonunda, Cenova adına sultanla müzakere edecek olan zengin Cenevizli, daha doğrusu Galatalı tüccar Francesco Drapperio (Draperis)¹³ ile birlikte sultanın Edirne'deki saray

---

⁹ Jireček, *Geschichte der Serben*, s. 185 vd.

^{**} Türkçesi *Anconalı Ciriaco ve Türklere Karşı Haçlı Seferi* (Ç.N.).

¹⁰ Geçtiği yer *Bulletin Historique de l'Academie Roumaine*, Sayı 20 (1937); ayrıca özellikle *Valenii-de-Munte* (1937), Sayı 62 (Özel Sayı 8⁰ ve 2 tablo). Burada ayrıca mutlaka anılması gereken E. Jacobs, “Cyriacus von Avona und Mehemed II”, *Byzantinische Zeitschrift*, Sayı 30 (1929), s. 197-202.

¹¹ Krş. O. Halecki, *The Crusade of Varna. A Discussion of Controversial Problems*, Polish Institute Series Nr. 3, New York 1943 ve daha evvelden *La Croisade de Varna*, *Bulletin of the International Committee of Historical Sciences* Nr. 45, Paris 1938, s. 485-495.

¹² Krş. Francisc Pall, *Ciriaco d'Ancona e la crociata contro i Turchi*, Tesi di laurea sostenuta alla Facoltà di Lettere deli' Università di Cluj (Romania) Doktora Tezi, *Bulletin Historique de l'Academie Roumaine*, Sayı 20 (1937), s. 16 vd.

¹³ Draperis (Drapperio) ailesi eskiden Galata'nın en seçkin aileleri arasında yer alıyordu ve burada daha XIV. yüzyılın başında bulduklarına dair bulgu vardır (Marco Draperis, öl. 1314). En önemli üyesi, II. Mehmed ile yakın ilişkisi bulunan Francesco Draperis olmalıdır. II. Mehmed, şap sevkiyatından ötürü Francesco'ya 40.000 Duka vermeyi reddeden Sakız Adası'na 1455'te bir saldırı gerçekleştirdi. Krş. Dukas, haz. I. Bekker, s. 322, 13; Hammer, *GOR*, c. 2, s. 18. Dul olan Clara Bartolda Draperis, 1660'da

yerleşkesindeydi¹⁴. Hemşerisi ve dostuna 22 Mayıs 1444'te II. Murad'ın huzuruna çıkarken eşlik etti ve daha o gün, dostu Andrelo Giustiniani-Banca'ya gönderdiği Latince mektupta sultanın sarayındaki karşılamanın canlı bir resmini çizdi:

“...Biz, ünlü *Drapperius*'umuz” der, “ve *Raffaele Castiglione* (Raphaeleque Castelleoneo) ile birlikte, büyük Asya kralı olan Sultan Murad Bey'in kraliyet sarayına yükseldik. Kapıları sonuna kadar açık olan muhteşem sarayda, büyük bir görkem ve görkemli bir görünüm eşliğinde, buradan kendi barbarca görüntüleri ve kralın gözlemi altında, geleneksel halılar üzerinde, seçkin prensleriyle birlikte oğlu Çelebi'nin¹⁵ yanında, görkemli bir ihtişamla ve barbarca oturmuştu.”¹⁶.

Anlatının devamında, önce sultanın kayınbiraderi İsfendiyaroğlu İsmail Bey'in¹⁷ ve son olarak da Francesco Drapperio'nun sultanın ve oğlu Mehmed Çelebi'nin* huzuruna zengin hediyelerle çıkışı kısaca anlatılmaktadır. Bu mektuptan ilk kez, Şehzade Mehmed'in o sırada, 1443 yılı sonunda uzaktaki Amasya'ya vali olarak atanan ve bir av

---

yanmış olan Galata'daki Meryem Kilisesi'ni (Mumhâne) yeniden inşa ettirdi. Draperis ailesi, Pera'da XVII. yüzyılın ortalarında bile iki hâne ile temsil ediliyordu, krş. *Relatione dello stato della cristianità di Pera e Costantinopoli*, haz. E. Dalleggio D'Alessio, Rizzo & son. İstanbul 1925, s. 22, 59-60. Türkçesi *Pera ve Konstantinopolis Hıristiyanlarının Devlet Raporu* (Ç.N.)

¹⁴ Krş. Pall, *Ciriaco*, s. 17; Halecki, *The Crusade of Varna*, s. 15.

¹⁵ Çelebi tüm Osmanlı şehzadelerinin isimlerine eklenirdi. Krş. W. Barthold, *Enzykl. des Islam*, c. 1, s. 866-868; F. Babinger, *Beiträge zur Geschichte der Türkenherrschaft in Rumelien (14. 15. Jdht.)*, Brünn-Münih-Viyana 1944, s. 35, dipnot 138.

¹⁶ “...una nostro cum clarissimo Drapperio” der, “*Raphaeleque Castelleoneo, ad regiam Soltanei principis Murathbey, magni regis Asie, prestantiam ascendimus, amplissime aule regia patente porta, ingenti splendore et apparatu frequentissima, hic inde suorum barbarica spectatione prestante regeque, stratis de more tapetis, primis cum et eximiis principibus suis iuxtaque Cialaby filio, splendore regio et barbarico more sedentes*”, bkz. Pall, *Ciriaco*, 48 vd.; Halecki, *The Crusade of Varna*, 86.

¹⁷ II. Murad, İsfendiyaroğlu İbrahim Beğ'in Halime Hatun adında bir kız kardeşiyle evliydi ve onun oğlu İsmail Beğ de aynı sultanın bir kızıyla evliydi. Daha sonra kayınbiraderi II. Mehmed tarafından tahttan indirildi ve öldüğü yer olan Filibe'ye sürgün edildi. İsmail Beğ, İslâm'ın ritüel kaideleri üzerine *Hulviyyât-ı Sultânî* adlı yaygın bir eserin yazarı olarak bilinir. Krş. *Enzykl. des Islam*, c. 2 içinde J. H. Mordtmann, s. 567.

* Resmî olarak “Mehmed Çelebi Sultan” unvanıyla anılan Fatih Sultan Mehmed (Ç.N.)

kazasında vefat eden¹⁸ en sevdiği oğlu Şehzade Alâeddin Ali Çelebi'yi¹⁹ kaybetmekten derin üzüntü duyan ve onu Bursa'ya defnettiren babasının hemen yakınında olduğunu öğreniyoruz. Tahtın varisi olduğu düşünülen şehzadenin²⁰ ani ölümü, sultanın kökeni bilinmeyen bir cariyeyle birleşmesinden dünyaya gelen²¹ ikinci oğlu Mehmed Çelebi'nin Osmanlı Devleti'nin en yüksek makamına yükselmesinin önünü açmıştı. Ve 1444 yazı sona ermeden, sultanın henüz 12 yaşındaki²² bu oğlu imparatorluğun ortak hükümdarı konumuna yükselmişti.

---

¹⁸ Krş. Chalkokondyles, haz. I. Bekker, s. 352, 7 vd.; haz. E. Darkó, c. 2, s. 121 vd. Bu kaynağa göre bir geyik avında attan düşerek ölmüştü.

¹⁹ Şehzade Alâeddin Ali ve Amasya valisi olarak faaliyeti, H 842 (M 1438/9) yılında Amasya valisinin kızı Sadi Beğzade Mahmud Şâh Çelebi'nin kızı Yeni Hatun ile evlenmesi hakkında en iyi bilgi, Abdizâde Hüseyin Hüsameddin tarafından *Amasya Tarihi*'nin 3. cildinde (İstanbul 1927), 211-213 sayfaları arasında verilir. Bu kitap, özellikle Orta Çağ'ın sonlarında Doğu Anadolu tarihine dair gerçek bir hazinedir ve en azından kısmen bir Avrupa diline çevrilmeyi çoktan hak etmiştir.

²⁰ Mehmed Çelebi'nin yaşı kardeşi Alaeddin Ali'den çok farklı olamaz, çünkü her ikisi de H 843 (M 1439/40) yılında Edirne'de birlikte sünnet olmuşlardır ve İsfendiyaroğlu İsmail Beğ (884/1479 yılında Filibe'de sürgünde ölmüştür) Sultan II. Murad'ın bir kızıyla evlenmiştir; krş. Dukas, haz. I. Bekker, Bonn 1834, s. 243 yanı sıra Hoca Sâdeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, c. I, s. 363. Her iki şehzade de o sırada yaklaşık 5-10 yaşlarında olmalıydı, çünkü Osman Hânedanı'nda sünnet genellikle bu yaşlarda yapılırdı.

²¹ Mehmed'in annesi hakkında sahip olduğumuz tek bilgi, onun bir cariye olduğudur. Geride hiçbir iz bırakmamış. Daha sonraki efsane onu bir Fransız prensesi bile yaptı. Peçevî, Selânikî ve Alî bu efsaneyi yaydılar. Örneğin Evliya Çelebi, *Seyahatname*, c. 1, s. 106'da iddia edildiği gibi Prenses Halime'nin oğlu olduğu açıkça yanlıştır; şu maddeyi krş. J. Deny, "Walide Sultan", *Enzykl. des Islam*, c. 4, 1209. Ancak Batı'da da II. Mehmed ile akrabalık ilişkilerinden pay çıkarılmak istendi, örneğin Macaristan Kralı ve papalık elçisi J. Hunyadi'nin oğlu Matthias Colvinus (30.01. 1489 tarihli raporu için bkz. W. Fraknói, *Matthias Corvinus, King of Hungary 1458-1490*, Freiburg im Breisgau 1891, s. 219) büyükannesinin kız kardeşinin nasıl akıncı Türklerin eline düştüğünü, esir alındığını ve daha sonra Sultan II. Murad'ın eşi ve II. Mehmed'in annesi olduğunu anlatır. Matthias Corvinus, Mehmed'in oğlu Şehzade Cem Sultan'ın, diğerlerinin yanı sıra Macar kralının kuzeninin oğlu olduğu gerekçesiyle iadesini talep etmiştir, krş. L. Thuasne, *Djem Sultan* (Paris 1892), s. 2, dipnot 2. Tüm bu akrabalık ifadelerinin mantıksızlığı ortadadır.

²² Mehmed Çelebi 30 Mart 1432 Pazar sabahında (*Letare*) Edirne'de dünyaya geldi, krş. F. Babinger, *Mehmeds II., des Eroberers, Geburtstag in Oriens*, c. 2 (149), s. 1 vd. Söz konusu ve onun çok sayıda istinsahı bulunan burç takvimine dayanan günün tarihi, tarihçi Şükrüllah'a dayanır, krş. *MOG*, s. 11, 119.

Burgonyalı Bertrandon de la Brocquière tarafından²³ on bir yıl önce (1432) canlı bir şekilde tasvir edilmiş olan II. Murad'ın kabulünün tasvirinden daha da önemlisi, Ciriaco Pizzicollî'nin unutulmaktan kurtardığı ve 12 Haziran 1444'le ilişkilendirilen olaydır. Murad o gün, 25 Nisan 1444 tarihinde Budin'de Kral Vladislav tarafından imzalanan bir belgeyi kendisine sunmak üzere Batı'dan gelen dört kişilik bir elçi heyetini kabul etti. Başlarında Macaristan ve Leh kralının elçisi olarak bir Sırp, Stojka Gisdanić vardı. Onu János Hunyadi'nin temsilcisi olarak Vitislaus ve Sırp despotunun iki elçisi izliyordu; bunlardan biri muhtemelen Semendire Metropoliti Atanasije Fraşak, diğeri ise despotun Bogdan adlı olması lâzım gelen şansöyesiydi²⁴. Altmış süvari bu kayda değer geçit törenine daha etkileyici bir ihtişam kattı. Oskar Halecki bu terkip hakkında haklı olarak şaşırmişti²⁵. Her şeyden önce, adı sanı bilinmeyen bir Sırp'ın, her ne kadar Papalık elçiliği üslubuyla "*hareketlerinde ve işlerinde saygın ve olağanüstü, sadık bir adamımız*"* olarak tanımlansa da, bir Macar elçilik heyetinin başında olduğu dikkat çekicidir. Bundan başka Erdel Voyvodası olarak Macar kralının feodal bir lordundan başka bir şey olmayan János Hunyadi'nin özel bir vekil tarafından temsil edildiği ve son olarak Georg Branković'in en yüksek dünyevî ve dinî ileri gelenlerinden ikisini sözcüsü olarak atayabildiği de fark edilmelidir. Elçiler, önce Stojka Gisdanić'in, ardından despotun iki elçisinin ve son olarak da János Hunyadi'nin elçisinin huzura kabul edilmesi sırasına göre sultan tarafından tekrar tekrar kabul edildi. II. Murad 12 Haziran 1444'te veda görüşmesine gelen Batılı elçilere, Vladislav'a hitaben yazılmış, on yıllık bir süre için ateşkes sözü verdiği ve bunu tüm olağan yeminlerle teyit ettiği mektubu verdi²⁶. Mektupta Georg Branković ile yapılan anlaşmalardan ve Eflak Beyi Vlad Tepeş'in* Türk kontrolünden muaf tutulduğu koşullardan açıkça bahsedilmektedir²⁷. Sonundaysa Süleyman Bey'in Osmanlı çavuşu

---

²³ Krş. *Le Voyage d'Outremer de Bertrandon de la Brocquière*, haz. C. Schefer (Paris 1892), s. 187 vd.

²⁴ Krş. Halecki, *The Crusade of Varna*, s. 16.

²⁵ Krş. Halecki, *The Crusade of Varna*, s. 16 vd.

* "*nobilis et egregius ve homo noster fidelis in factis et negotiis*".

²⁶ Krş. Halecki, *The Crusade of Varna*, s. 88-90.

* I. Vlad Drakul, Kazıklı Voyvoda (Ç.N.).

²⁷ I. Minea, *Vlad Dracul și vremea sa = Cercetări istorice*, c. 4, Jassy 1928, s. 185.

olarak Budin'e gideceği ve orada bu anlaşmanın Vladislav tarafından aynı ciddiyetle yemin ile –doğru ve sadakatle, herhangi bir hile olmadan–* teyidinin tasdiki için alacağı bildirilir.

Batıdaki imparatorluk sınırlarını bu şekilde emniyete alan II. Murad, artık asıl dikkatini Konya Karamanoğlu İbrahim Bey'in oluşturduğu Anadolu tehdidinde daha güvenle yöneltebilirdi. Haklı olarak, Jagellon hükümdarıyla aralarında, muhtemelen Yunanistan'ın da destekleyeceği bir saldırının aynı zaman zarfında her iki yönden Osmanlı Devleti'ne karşı başlatılacağına dair “gizli bir anlaşmaya”²⁸ varıldığından şüpheleniliyordu. Eski Osmanlı anonim kronikleri²⁹ ve aynı zamanda dönemin diğer erken dönem Osmanlı tarih kaynakları, İbrahim Bey'in Hıristiyanlarla ittifak içinde olduğunu iddia etmektedir. “*O sırada, kâfir tekrar ilerlerken,*” diyor kaynakta³⁰, “*ve Karaman da saldırmak istediğinde, Karaman'ın bir saray dalkavuşu vardı. Ona şöyle dedi: 'Bu Osmanlı'ya saldırmanız doğru olur.'* Karamanlı: ‘Peki, neden?’ diye sordu. Dalkavuk cevap vermiş: ‘Sultanım, o zaman belki siz bu tarafta, kardeşiniz Yanko³¹ da diğer tarafta Müslümanlığın kökünü kazıyabilir.’. Karamanlı, kâfirlere elçi gönderen, onlarla ittifak kuran ve kâfirlerin eliyle Müslümanlığı yok etmek isteyen, böylece müminleri mahcup etmek isteyen bir kavimdir. Çünkü kâfirlerle ilişkiye girenlerin başına neler geldiği çok iyi bilinmektedir.” Anonim eski Osmanlı kronikleri için durum bu şekildedir.

Batılı elçilerin dönüşünden kısa bir süre sonra Edirne'den ayrılarak İstanbul'a giden kaynağımız Anconalı Ciriaco³², 24 Haziran

---

* *recte et fideliter sine aliquo dolo.*

²⁸ Krş. R. Urbánek, *Vladislav Varnencik-skutecnost a legenda* (Prag 1937), s. 50 ve 82, dipnot 124. Burada söz konusu varsayılan anlaşmaya ilişkin farklı görüşler ele alınır.

²⁹ Krş. örneğin *Die altosmanischen anonymen Chroniken*, haz. F. Giese, c. 1 (Breslau 1922), s. 67; ayrıca aynı eserin ikinci cildi: *Übersetzung (= Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes, XVII/1* (Leipzig 1925), s. 91.

³⁰ Krş. örneğin *Die altosmanischen anonymen*, s. 67.

³¹ Janko/Yanko, yani Johann (Bizanslılarca János) Hunyadi. Aeneas Sylvius Piccolomini'nin (Papa II. Pius) aktardığına göre cesareti Türkler arasında öyle bir üne sahipti ki anneler ağlayan çocuklarını onun korku salan ismini söyleyerek susturuyordu, bkz. *De Europa (Opera qua extant omnia*, Basel 1551, s. 397.

³² Krş. Pall, *Ciriaco*, s. 34 vd.

1444'te Pera'dan János Hunyadi'ye ikinci ve önemli bir mektup yazar³³ –ilki 12 Haziran'da Edirne'den gönderilmiştir– ve mektubun başında aynen şöyle der: “*Bunları Edirne'den yazdık, Yüce Hıristiyanlık Adına, Barbarlara karşı mümkün olan şekilde ılımlı davrandık, çünkü barbar saldırısının ciddi tehlikesini önlemek istedik. Konunun durumu hakkında ve onların zorla kabul ettiği barış hakkında daha geniş bilgi verebilirdim. Ancak, sizin de geniş bir şekilde bildiğiniz gibi, Teucrians 'in büyük korku içinde olduklarını ve her gün duvarları onardıklarını ve kuleleri kereste destekli savunma yapıları ile güçlendirdiklerini, askerlerin savaşa hazırlanmak yerine kaçmaya hazırlandıklarını biliyoruz.*”^{*} Payitahtta acele içinde alındığı belli olan bu savunma önlemleri sultanın saray çevresinin, II. Murad'ın Vladislav'a yazdığı mektupta muhatabının samimiyetine açıkça inandığı bir barışa güvenmediğini göstermektedir. Ayrıca başka kaynaklardan, özellikle de Michael Beheim'in muhtevası zengin şiirinden³⁴, Macar kralının yeni askerî seferini duyan Edirne'deki pek çok varlıklı insanın, özellikle de zengin tüccarların kaçtığını ve oradan ve Gelibolu'dan Küçük Asya'daki Bursa'ya kaçtığını biliyoruz:

*Anlatamam size ne kötü duyumlar alıp korktuklarını
Zengin vatandaşlar ve tüccarlar firardaydı
O kadar çok kişi kaçmıştı ki Edirne ve Çanakkale'den
Deniz üstünden bir şehre vardılar ve müteakiben
Ulaştılar bir şehre, Prussa'ya
Türkçede ona Bursa derler³⁵*

Ancak Anadolu'nun iç kesimlerindeki koşullar herhangi bir gecikmeye tahammül edemezdi. Ciriaco Pizziccolli, yukarıda bahsi geçen 24 Haziran tarihli mektubunda Erdel Voyvodası'na şunları rapor

³³ Krş. Pall, *Ciriaco*, s. 57 vd.; ayrıca Halecki, *The Crusade of Varna*, s. 91 vd.

* “*Scripsimus haec ex Hadrianupoli, Christianissime Princeps, in Barbaros, quod licuerat, moderate, ut barbaram nempe seriam perniciem vitaremus. Nam latius de rei conditione deque eorum coacta pace dixissem. Cum et ingenti formidine territos, ut e vestris late noveritis, quotidie Teucros moenia reparare turresque propugnaculis ligno munire, militem ad fugam potius quam ad pugnam aptare cognovimus.*”

³⁴ Krş. yukarıda dipnot 6, Karajan'ın eserinde ilgili sayfa 38a.

³⁵ Almancası: “*Si woren so verruchte/und vochtsam, als ich euch pedeüt. / wann mehtig purger und kauffleut / dy lagen auff der fluchte. / Etlich geflahen woren snel / von andrinopel und gelibel / vber mer, sy ker kamen / zu ainer stat, dy dann prussa / zu turkisch ist gehaissen da, / pursa ist welsch ir namen.*”

edebilmişti: “...Trakya'da oğlu Çelebi³⁶ ve önde gelen paşası Halil Paşa'yı birlikte bırakarak, çoğu saray halkıyla birlikte, kendisi Çanakkale Boğazı'nı geçip büyük kuvvetlerini Asya'ya doğru götürmeyi seçti.”*. Haziran ayının ortalarında Edirne'den ayrılmadan önce sadrazamın sefer planı hazırды ve her şeyden önce oğlu Mehmed Çelebi'nin Trakya başkentindeki Avrupa topraklarının yöneticisi olarak, kuşkusuz Çandarlı ailesinden kıdemli sadrazamı Halil Paşa'nın³⁷ gözetiminde atama niyeti zaten açıktı. Bu durumda, eski Osmanlı kroniklerinde bildirildiği gibi³⁸ sultanın tahttan çekilmesi söz konusu değildir. Henüz 12 Temmuz 1444'te³⁹ II. Murad ordusuyla birlikte Boğazı geçti. Neredeyse tam üç ay boyunca Avrupa'dan uzak kaldı. Ancak bu arada çok genç olan Şehzade Mehmed babasını vekâleten, Halil Paşa'nın ve onun ordu kadısı olarak görev yapan otoriter hocası Molla Hüsrev'in⁴⁰ gözetimi ve rehberliği altında hüküm sürüyordu. 1444'ün takip eden yaz aylarında Batı'da önemli olaylar meydana geldi, ancak bunların ayrıntılarını aydınlatmak hâlâ mümkün görünmüyor. Süleyman Bey'in Vranás⁴¹ adında bir Rum ile birlikte II. Murad'ın elçisi olarak Budin'e gönderildiği yukarıda belirtilmişti. Mesaj Temmuz ayı içinde yerine ulaşmış olmalı. Kabulü ve özellikle de misyonunun sonucu hakkında görüşler büyük ölçüde farklılık göstermektedir. Şimdiye değin genel kabul gördüğü şekliyle⁴² Segedin'de (Szeged) bulunan Kral

³⁶ Cialaby = Çelebi, yani Şehzade Mehmed, krş. yukarıda dipnot 22.

* “...relictio in Thracia Cialaby filio cum Chalil bassia collega primario suo, suis cum plersique cohortibus ipse Hellespontum transfretare et copias magna vi in Asiam ductitare delegerat.”.

³⁷ Çandarlızâde Halik Paşa için bkz. F. Taeschner ve P. Wittek, “Die Vezirfamilie der Gabdarlyzâde (14/15. Jhrdt.) und ihre Denkmäler”, *Der Islam*, c. 18 (1929), s. 101-107.

³⁸ Krş. örneğin *Die altosmanischen anonymen Chroniken*, haz. F. Giese, s. 68 (Türk metni) ve s. 91 (Almanca çevirisi).

³⁹ Halecki, *The Crusade of Varna*, s. 29 vd.

⁴⁰ Krş. F. Babinger, “Khosrew”, *Enzykl. des Islam*, c. 2, s. 1040 ve orada bulunan kaynakça. Bu harikulâde –ve menşe itibarıyla Franklı (yani Hristiyan) olduğu söylenen (krş. Hoca Sâdeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, c. II, s. 430)– hukukçu hakkında hâlâ bir monografi eksikliği duyulmaktadır.

⁴¹ Vranás ismi o dönemde ve sonrasında sıklıkla bulunduğundan, bu şahsı yakından tarif etmek pek mümkün görünmemektedir. Yine Vranás ismi Evrenosoğlu ailesiyle hatalı bir biçimde ilişkilendirilmiştir.

⁴² Halecki, *Segedin Barışı ve Varna Savaşı* hakkında günümüze kadar oluşan zengin literatürü kitabına kaydetmiştir. Belki aşağıdakiler de eklenmelidir: Barış hakkında bkz.

Vladislav'ın Temmuz sonunda ya da en geç 1 Ağustos 1444'te, 12 Haziran'da Edirne'de varılan anlaşmayı yeminle tasdik ettiği ve ancak birkaç gün sonra 4 Ağustos 1444'te, imzasının doğru olmadığını, yani yeminini ihlâl ettiğini beyan etmek için bir çağrıda bulunarak kâfirlere tekrar savaş ilan ettiğine inanılırken, ilk olarak 1938'de Oskar Halecki⁴³, Macar kralının hiçbir zaman bir barış anlaşması imzalamadığını⁴⁴, daha ziyade II. Murad ile Georg Branković arasında bir tür özel barış yapıldığını, ancak Vladislav'ın iştirak etmeyi reddettiğini iddia etti ve bu iddia daha sonra tekrarlandı⁴⁵. Polonyalı tarihçi, Sırp despotunun, eski başkenti Semendire (Smederovo) ve hatta sonuna kadar ayak direnen mühim Güvercinlik (Golubac) Kalesi da dâhil olmak üzere, Türkler tarafından ele geçirilen şehirleri ancak bu özel anlaşma sayesinde geri

---

Ph. Frankl, *Der Friede von Szegedin und die Geschichte seines Bruches* (Leipzig 1904; Bern doktora yazısı; krş. DLZ 1905, Nr. 50). Savaş hakkında ise bir Romanyalı yarıbayın çalışması, bkz. V. Nadejde, *Batalia dela Varna, 1444*, Jassy 1933 (özel sayı), s. 52. Ayrıca Pall tarafından hazırlanmış mükemmel makale için bkz. "Autor de la croisade de Varna: La question de la paix de Szegedin et de sa rupture (1444)", *Bulletin de la section hist. de l'Académie Roumaine*, c. 12/2, Bükreş 1941, s. 144-158; ayrıca bkz. "Un moment decisif du Sud-Est européen: la croisade de Varna", *Balconia*, Sayı 7 (1944), s. 102-120.

⁴³ O. Halecki, *La croisade de Varna* (New York 1943).

⁴⁴ Polonya tarihyazımının, III. Vladislav'ın yeminini ihlâl ettiği fikrini hiçbir zaman kabullenemediğini belirtmek gerekir. Antoni Prochaska (krş. L. Finkel, *Jahresberichten der Geschichtswiss.*, c. 13, Berlin 1900, c. 3, s. 192, 351 içinde) muhtemelen bunu tarihten uzak bir şekilde yorumlamaya çalışan ilk kişiydi. Alex. Brückner, *Geschichte der polnischen Literatur*, c. 2, Berlin 1922, s. 26 Prochaska'ya dayanarak Segedin Barışı'nı tamamen uydurma olarak addeder. Hatta bir Romanyalı olarak N. Iorga bile (*GOR*, c. 1, s. 439) bu barışın gerçek olup olmadığı meselesini havada bırakır. Prochaska, Hunyadi ve Branković'in kralın bilgisi dışında barış yaptıkları ve bunu Vladislav'a itiraf etmekten utandıkları bahanesini öne sürer (krş. Jakob Bleyer, "Einige Bemerkungen zu dem Szegediner Friedensschluß und die Schalcht bei Varna", *Mitteilungen des Inst. für östl. Geschichtsforsch.*, Sayı 25 (1904), s. 127-137). Prochaska, Halecki tarafından tekrar ele alınan görüşünü Andrea de Palatio'nun Varna Savaşı'na ilişkin anlatımına dayandırmaktadır, krş. Andrea de Palatio, *Litterae de clade Varnensi*, haz. Prochaska (Lemberg 1882), s. 22. Bunun için öncelikle savaşın kaynaklarının ve bunlara dair incelemelerin neler olduğunu krş. H. v. Zeissberg, "Erinnerungen an die Schlacht bei Varna", *Zeitschrift für österreichische Gymnasien*, Sayı 22 (1871), s. 81-114; ayrıca biraz daha az eleştirel olan için bkz. L. v. Kupelwieser, *Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen bis zur Schlacht bei Mohács, 1526*, Viyana ve Leipzig 1895, s. 81 vd.

⁴⁵ Halecki, *The Crusade of Varna*.

alabildiği görüşündedir⁴⁶.

Sırp yıllıklarında⁴⁷ 1444 yılı altında aynen şu ifadelerin yer aldığı bir vakıadır: “*V to zde ljeta umiri se despot s carem mjeseca avgusta 15*”, yani: “*o yıl despot 15 Ağustos'ta kayzerle barış yaptı.*” Daha aşağıda şöyle yazıyor: “*V to zde ljeta despot Gjurg primi opet Smederovo i Kupinovo i Nono Brdo i vsu srpsku zemliu i drzavu i udježe u Smederevo avgusta 22*”, yani: “*aynı yıl içinde despot Semendire ve Kupinovo⁴⁸ ve Nobırda'nın yanı sıra tüm Sırp topraklarını ve devletini geri aldı ve 22 Ağustos'ta Semendire'ye girdi.*”

Eğer Halecki'nin başka bulgularla desteklenen ifadeleri doğruysa, Osmanlıların muhtemelen türünün tek örneği olan bu Sırp-Macar ittifakını nihayet parçalamayı ve Sırp yardımcı birliklerinin Batı'nın olası yeni bir Haçlı seferine katılımını ortadan kaldırmayı başardıkları kanıtlanmış olacaktır. Bir önceki yılki seferde Georg Branković Hıristiyan ordusunun en az üçte birine katkıda bulunmuştu ve onunla yapılan işbirliği, ordunun kısmen Osmanlılar tarafından işgal edilmiş olan Sırp topraklarında ilerlemesini çok daha kolaylaştırdı. Georg Branković artık savaşta düşman olarak görülmeyeceğine göre, kendi güçlerini zayıflatmadan ülkesi ona iade edilebilir ve iki oğlu ve sultanın kayınbiraderleri gözlerinden mahrum olsalar da ona geri verilebilirdi. Her halükârda, Batı ordusu kollarının Sırp desteği olmadan ve Sırp topraklarını atlayarak doğuya doğru ilerlemeye başladığı 20 Eylül 1444 tarihinden⁴⁹ önce bile Georg Branković ile Osmanlılar arasında geniş kapsamlı bir anlaşmaya varıldığı ve Osmanlılar açısından tüm barış koşullarının yerine getirildiği bir gerçektir⁵⁰.

Francisc Pall, O. v. Halecki'nin III. Vladislav'ın herhangi bir yemin ihlâlinden suçlu olmadığı iddiasına karşı, kuşkusuz Macar kralının bu konuda oynamış olması gereken ikiyüzlü rolün altını çizmeden değil,

---

⁴⁶ Krş. Jireček, *Geschichte der Serben*, c. 2, s. 186. II. Murad stratejik öneminden ötürü Güvercinlik Kalesi'nin geri verilmesine dair son ana kadar direnc göstermiş olmalıdır.

⁴⁷ Krş. L. Stojanović, “Srpski rodoslovi i letopisi”, *Glasnik srpskog učenog društva*, Sayı 53 (1883).

⁴⁸ Kupinovo hakkında bkz. Halecki, *The Crusade of Varna*, s. 56, dipnot 6.

⁴⁹ Zinkeisen, *GOR*, c. 1, s. 677, buna göre ordu 20 Eylül civarında yola çıkmıştır.

⁵⁰ Halecki, *The Crusade of Varna*, s. 55 vd.

ancak bunu zamanın ruhuna göre açıklayarak⁵¹ ağır nedenler öne sürmüştür⁵². Buna göre Vladislav 15 Nisan 1444'te Budin'de Papalık elçisi ve Kardinal Giuliano Cesarini'nin⁵³ huzurunda toplanan mecliste, yaz aylarında Türk Savaşı'nın yeniden başlayacağına dair ciddi bir söz vermişti. Üstelik birkaç gün sonra Stojka Gisdanić'i barış görüşmelerine başlamak üzere sultanın sarayına göndermekten de geri durmamıştı. Macar sarayındaki Venedik elçisi Giovanni de Reguardatis'e, neredeyse aynı zamanda sultana karşı yeniden savaş açma kararlılığını teyit etti⁵⁴. 24 Temmuz 1444'te Vladislav, Bosna kralına kâfirlere karşı silahlanmak üzere olduğunu bildirdi⁵⁵. Ancak ertesi gün, Aziz Yakup Günü'nde Segedin'de Süleyman Bey ve Rum Vranás ile buluşmak üzere Budin'den ayrıldı; orada kendisine sultan tarafından teyit edilmiş barış antlaşması, onun da resmî olarak tasdik etmek üzere imzalaması için sunuldu⁵⁶. Genç prensin kararlarında ne kadar kendi kendisinin efendisi olduğu ya da yabancı güçlerin, özellikle de Kardinal G. Cesarini'nin oynacağı olduğu konusunda kesin bir karar verilemez. Sultan'ın barış teklifini ya göz ardı ettiği ya da kabul ettiyse bile ağır bir şekilde ihlal ettiği, 4 Ağustos 1444'te Szeged'de imzalanan yeminli sözleşme ile tartışmaya yer bırakmayacak şekilde ortadadır: Burada kral ile ekâbiri, ruhlarının kurtuluşu, kutsal teslis, Meryem Ana ve Macaristan'ın iki koruyucu azizi Kral Stephan ve Ladislaus üzerine yemin ederek, Orşova'daki birlikleriyle Tuna'yı geçecekleri ve ardından yıl bitiminden önce Türkleri Avrupa'dan çıkarmak için ellerinden gelen her şeyi yapacağına dair resmen söz vermiştir⁵⁷. Kraliyet imzası dışında ilgili tüm büyük

---

⁵¹ Pall, *Ciriaco*, s. 157 vd.

⁵² Yazarın harikulâde çalışmasını krş. Pall, "Autor de la", s. 144-158.

⁵³ Krş. Vilmos Fraknoi, *Cesarini Julian bibornok élete*, Budapeşte 1890, s. 64 vd.; Paul Becker, *Giuliano Cesarini*, Doktora Tezi, Kallmünz 1935, s. 83 vd.; Pall, *Ciriaco*, s. 156.

⁵⁴ Krş. Pall, *Ciriaco*, s. 156.

⁵⁵ Krş. N. Iorga, *Notes te extraits pour servir à l'histoire des croisades au XV e siècle*, c. 2, Paris 1899, s. 407.

⁵⁶ Krş. David Angyal, "Le traité de paix de Szeged avec les Turcs (1444)", *Revue de Hongrie*, Sayı 7 (1911), s. 255-268 ve 374-392. Yine aynı müelliften, "Die diplomatische Vorbereitung der Schlacht von Varna (1444)", *Ungarische Rundschau*, Sayı 2, München ve Leipzig 1913, s. 518-524.

⁵⁷ Krş. Zinkeisen, *GOR*, c. 1, s. 675. Zinkeisen'in kullandığı kaynakta, yeminli ifadenin tüm imzaları taşıyan orijinal belgesi verilmektedir, bkz. St. Katona, *Historia regum*

adamların imzalarını taşıyan bu garip belge⁵⁸ derhal Bizans İmparatoru'na, Papalık donanmasının komutanına ve Macaristan'la müttefik olan diğer Batılı prenslere gönderildi. Ancak Osmanlıların kovulması meselesi, gerçek bir siyasi bilgelikle olgunlaşmış düşünce yerine dindarâne bir dilek olarak kaldı. Belli ki evdeki hesap, bu durumda sultan için çarşıya uymamıştı.

Osmanlıların Georg Brankovič ile 15 Ağustos 1444'te yaptığı ve özel bir barış hükmünde olup süreci hakkında Sırp yıllıklarındaki yetersiz karineler dışında hiçbir şey bilmediğimiz anlaşmalara gelince, belki de her şey, C. J. Jireček tarafından daha önce bahsedildiği gibi⁵⁹, despotun askerî sefere katılması durumunda kısa süre önce yeniden elde ettiği toprakları tekrar ve hatta sonsuza kadar kaybedeceğine yönelik endişesi ve bunun sonucunda sultan ile yapılan anlaşmalara olan sadakati ile yeterince açıklanabilir. Belki de despotun Türk elçisiyle birlikte Szegedin'den hemen ülkesine dönebildiği gerçeğinden⁶⁰ de bahsetmek gerekir. Bununla birlikte, Georg Brankovič ile Osmanlılar arasında Edirne'de gerçekten ayrı ve bağımsız bir anlaşma yapıldıysa, bu ancak veliaht ve sancak beyi Mehmed Çelebi ve danışmanları tarafından 1444 Ağustos'unun ilk yarısında, II. Murad Anadolu'da çok uzaklardayken yapılmış olabilir.

14 Haziran 1444'te, böylece Szegedin'deki ateşkes müzakerelerinin sonuçlanmasından önce, Venedik'ten Levant'a giden ve büyük ölçüde Papa IV. Eugene'nin çabalarıyla bir araya getirilen Haçlı donanması yelken açmıştı⁶¹. Venedik kadırgalarına Alvise Loredano komuta ediyordu ve tüm filonun başında Papa IV. Eugene'nin yeğeni, Papalık elçisi ve papanın ailesinden Kardinal Francesco Condulmer bulunuyordu. Çanakkale Boğazı'na girdiğinde, sultanın Anadolu'ya

---

Hung., c. 6, s. 331. Aynı belge tekraren kullanılmıştır, bkz. Phil. Frankl, *Der Friede von Szegedin und die Geschichte seines Bruches*, Doktora tezi, Leipzig 1904, s. 48-50, yine Iorga, *Notes et extraits*, c. 3, s. 182.

⁵⁸ Krş. Katona, *Historia regum Hung.*, c. 4, s. 331.

⁵⁹ Krş. Jireček, *Geschichte der Serben*, c. 2/1, s. 186 vd.

⁶⁰ Krş. Jireček, *Geschichte der Serben*, c. 2/1, s. 186 vd.

⁶¹ Krş. Alb. Guglielmotti, *Storia della marina pontificia nel medio evo*, c. II (Floransa 1871), s. 163; Zinkeisen, *GOR*, c. 1, s. 658, 671; L. Pastor, *Geschichte der Päpste*, c. 2, Freiburg 1931, s. 334.

geçişini engellemek için kuşkusuz çok geç kalmıştı. Bunun yerine donanma, II. Murad'ın Karaman seferini tamamladıktan sonra Trakya'ya dönmesini engellemek istiyordu. En azından Kardinal Francesco Condulmer, kararsız kralı daha hızlı bir şekilde doğuya doğru yola çıkmaya teşvik etmek için Szegedin'e bu minvalde mektup göndermişti⁶². Mektupta söylendiğine göre, küçük kuvvetlerle bu uygun anda ülkenin efendisi olunabilir ve sonunda kâfirler ülkelerine geri gönderilebilirdi; kral, Hristiyan âleminin prenslerine ne söz verdiğini ve onların sözlerini yerine getirmek için nasıl çabaladıklarını düşünmeliydi. Ancak Trakya'nın neredeyse tamamen askerden arındırılmış olduğu düşünülürse -Mehmed Çelebi'nin, tüm Rumeli toprağına dağılmış garnizonlar dışında, Waleran'ın verdiği bilgilere⁶³ güvenilebilirse, emrinde en fazla 7.000-8.000 adam olduğu söylenir⁶⁴-, yaz aylarında bir Haçlı seferi girişimi için beklentiler gerçekten de her zamankinden daha elverişliydi. Ayrıca, o günlerde Edirne'de tüm zihinleri korkutan ve karıştıran ve halkın geniş kesimleri arasında hoşnutsuzluk ve umutsuzluk yaratan garip olaylar yaşanıyordu.

15. yüzyılın sonunda yazılmış ve *Cronaca Zancaruola* olarak adlandırılan, Marino Sanudo tarafından *Vite de' duchi di Venezia* adlı eserinde açıkça kullanılmış, ancak Samuele Romanin tarafından neredeyse hiç ciddiye alınmamış ve şaşırtıcı bir şekilde şimdiye kadar basılmamış olan, Dresden'deki Sächsische Landesbibliothek'te* (Standnummer: F. 20, ayrıca F. 160)⁶⁵ bulunan 1444 yılına ait iki el yazmasından birinde aynen şöyle yazmaktadır:

---

⁶² Krş. Zinkeisen, *GOR*, c. 1, s. 671.

⁶³ Krş. N. Iorga, *La campagne des croisés sur le Danube*, Paris 1927, s. 34.

⁶⁴ O. Halecki, *Crusade*, s. 60. Sayılar, Jean de Warin'in kroniğine dayanır, krş. Iorga, *La campagne*, s. 34. Burgundiya düklerinin doğu siyaseti için Burgundiya arşivinin kullanılması büyük yarar sağlar, ancak anlaşıldığına göre bu henüz denenmemiştir. E. Diaconescu (Jassy)'nin çalışması büyük oranda basılı kaynakların yazarların erişimine açık olan bölümlerine dayanır, bkz. *Politica orientala burgunda și Turcii in sec. XIV și XV = Cercetari istoica*, c. 1, Jassy 1925, s. 8-65.

* Saksonya Eyalet Kütüphanesi (Ç.N.).

⁶⁵ Bu iki el yazması N. IORGA tarafından *Notes et extraits* adlı eserinde kısmen kullanılmıştır, ancak ne yazık ki hatalı okumalar ve ciddi yanlış anlamalar içermektedir. Prof. Dr. Otto Schubert'in (Dresden) aracılığı ile Dresden'deki Sächsische Landesbibliothek'ten aldığım Hs. F. 20'nin ilgili 5 sayfasının fotokopisinden alıntılardım; bu noktada her ikisine de içtenlikle teşekkür etmek isterim. Krş. Iorga, *Notes te extraits*, c. 3, Paris 1902, s. 192, Milanolu bir *Cronaca Zancaruola*'nın bahsinin geçtiği dipnot.

Macaristan, eğer çok büyük miktarda insan hazırlanırsa Hristiyan birliğine katılmak için istekli hissediyordu ve bu nedenle Türkler çok şaşırды ve bu, Edirne şehrinde görülen büyük keramet nedeniyle / yani bir İranlıydı, o çok büyük âlim (yazar) ve büyük bir insandı / ve o Hz. İsa'nın inancını cesaretle vaaz ediyordu ki Muhammed'in öğretisi vahşi bir öğretiydi. O nedenle Edirne kadısı 2007 takipçisi bulunan İranlının hanesine baskın düzenletti / Hz. İsa'nın inancını vaaz etmemeleri için çoğunun dilini kestirdi / Birçoğu öldü ve onun eziyetini umursamadılar. Bu olayla, bu görüşünden vazgeçmesini isteyerek İranlının tutulduğu yere gittiler / direterek sabırla karşılayınca şehit edildi. Ruhu sonsuz yaşamın ihtişamına taşınarak öldürüldü. Bu keramet nedeniyle çok sayıda Türk dövüldü ve oradaki Türkler arasında çıkan büyük kargaşa nedeniyle kaçtılar.

22 Eylül'de korkunç yangın başladı / Nereden geldiği bilinmezken / bedesteni alevler sardı / ki o başlıca önemdeki yerdi / O bölgedeki Ceneviz çeşmesi, çok büyük sayıda acemi oğlanı ile tüccarın merkeziydi / Şehrin büyük camisi / Yedi ev yandı / O yangın nedeniyle iş yerleri (evler) kullanılmaz hâle geldi. Bunun Tanrı'nın onlara karşı bir alâmeti olduğunu söylediler.

Cronara Zancaruola'nın ilgili bölümü budur.

Marino Sanudo⁶⁶, Macaristan'dan gelen raporu hemen hemen aynı kelimelerle tekrarlar, böylece aslına sadık kalarak tekrarlanmaları gereksizdir. Öte yandan, ilk olayı, İranlı kâfirin ortaya çıkışını ve yok edilmesini arzu edilen tüm ayrıntılarıyla anlatan bir Osmanlı kaynağının birebir alıntılanmasından da vazgeçilemez. Ahmed Taşköprizâde'nin (1495-1561)⁶⁷ 1556'da tamamlanan ünlü Arapça *eş-Şekâ'îku'n-nu mâniyye*'sinde, İranlı Müftü (yani sonraki zamanların şeyhülislâmı) Molla Fahreddin'in (Fahreddîn-i Acemî; görevde olduğu yıllar 834-865

---

⁶⁶ Krş. Marino Sanudo, *Vite de' duchi di Venezia*; Muratori, *Scriptores rer. Ital.*, c. 22, Mediolani 1733, s. 116 B-D; Od. Raynaldus, *Annales eccles.*, c. 9, 1752, s. 431; ayrıca Zinkeisen, *GOR*, c. 1, s. 687 vd.

⁶⁷ Krş. F. Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig 1927, s. 84 vd.

H. / 1430-1460 M. Vefatı Edirne’de 865 H. / 1461 M. yılında)⁶⁸
biyografisinde şöyle denmektedir:

“Şimdi, bu Molla Fahreddin’in Sultan Mehmed b. Murad ile garip bir hikâyesi vardı, şu şekildedeydi: Sapkın Hurûfîlerin başı olan Fazlullah et-Tebrîzî’nin* takipçilerinden biri bu Sultan’a yakınlaştı ve ona bazı aldatici bilgilerini açıkladı, böylece Sultan ona teveccühte bulundu ve onu bazı takipçileriyle birlikte sarayda ağırladı. Vezir Mahmud Paşa⁶⁹ bu duruma çok üzüldü ama sultandan çekindiği için bir şey söyleyemedi. Vezir bu defa Molla Fahreddin’i konudan haberdar etti. Bu adamın söyleyeceklerini kendi kulaklarıyla duymak isteyen Mahmud Paşa’nın evinde saklandı ve Molla Fahreddin bu kâfiri, inançlarına sempati duyuyormuş gibi davranarak evine davet etti. Kâfir [kendisini Mahmud Paşa’nın evinde buldu ve] tüm sapık görüşlerini ortaya koyarken Molla Fahreddin [saklandığı yerden] tüm bu konuşmaları dinledi, ta ki sonunda kâfir, Tanrının [(bir kişide) hulûl] teccüm etmesi bahsinden söz etmesine kadar. Bu sözler üzerine Molla artık kendini kontrol edemedi, saklandığı yerden fırladı ve sarayda saklanmak için kaçan kâfire öfke ve hiddetle saldırdı. Kâfir sarayda güvende olmak için kaçarken, Molla onun peşinden koştu ve sonunda onu yakaladı. Ancak sultan bu durumdan hicap duyduğundan konuyu sessizce kabul etti. Daha sonra Molla, Edirne’nin yeni camisine⁷⁰ gitti ve minbere çıktı – müezzinler ezan okuduktan ve insanlar camide toplandıktan sonra– minberden kâfirin sapkınlığını ilan etti ve aynı zamanda

⁶⁸ Krş. *İlmiyye Salnâmesi*, İstanbul 1334, s. 327.

* Fazlullah-ı Hurûfî (Ç.N.).

⁶⁹ Ona ve efsanesine dair krş. Babinger, *Die Geschichtsschreiber*, s. 25; Fr. Dieterici, *Chrestomathie ottomane*, Berlin 1854, s. 63-81; Gustav von Eckenbrecher, “Mahmud Pascha, der Eroberer von Konstantinopel. Aus einem ungedruckten türkischen Volksbuch übersetzt”, *Grenzboten*, Sayı 37 (1878), s. 228-239. Ayrıca bkz. *Vakıa-i Mahmud Paşa’ya* tam bölüm ayrıca Hoca Sâdeddin, *Tâcü’t-tevârih*, c. 1, s. 151; krş. Fr. Schrader, *Konstantinopel*, Tübingen 1917, s. 36.

⁷⁰ Kastedilen, I. Bayezid tarafından yaptırılan (büyük, eski de denilen) Ulu Camii’yle kıyasla Yeni Camii şeklinde anılan Üç Şerefeli Camii’dir. Bu cami on yıl içerisinde tamamlandı, krş. aşağıda.

onun doktrinini kınadı. Onu ve takipçilerini zındık⁷¹ ve dolayısıyla ölüm cezasıyla suçlu ilan ederken, aynı zamanda cezanın infazına yardımcı olan herkese ahirette karşılık alma sözü verdi. Daha sonra adamı müritleriyle birlikte halka açık ibadet yerine sürükledi ve burada bu mezhebin liderini yakıtılarak öldürttü. Ayrıca Molla'nın kendisinin de [o kadar hevesle] ateşi körüklediği ve kendi [uzun] sakalının alev aldığı bildirilmektedir. Öte yandan halk, odunları toplamış ve kâfiri önce öldürdükten sonra yakmış⁷². Bununla beraber takipçilerinin kökünü tamamen kazımış ve sapkınlığı ateşini söndürmüşler.”

Bu pasaja en son dikkat çeken F. Taeschner olmuştur⁷³, ancak tüm selefleri gibi⁷⁴ o da bu olayın kronolojisini belirlemeye çalışmamış, hatta belirlememiştir. Bilinen ilk aktarıcı olan Ahmed Taşköprizâde'nin tarihlendirmeye çalışmadığı olayın bu olduğuna şüphe yoktur. Her zaman olduğu gibi, bunu selefi Çandarlı Halil Paşa yerine 8 Temmuz 1474'te II. Mehmed tarafından idama mahkûm edilen daha sonraki Sadrazam Mahmud Paşa-yı Velî⁷⁵ ile ilişkilendirmiş ve böylece zamanın belirlenmesini imkânsız hale getirmiştir, ancak olayın İstanbul'da değil de Edirne'de gerçekleşmiş olması bunu akla getirebilir.

Bu raporun en çarpıcı yanı, genç veliaht Mehmed Çelebi'nin Hurûfî müntesibine özel ilgi göstermesi ve hatta onu Edirne'de –daha sonra Selimiye Camii'ne çok da uzak olmayan– Çınar Ağacı Meydanı'ndaki (Kavak Meydanı) sarayında ağırlamasıdır. Hurûfiye'nin bazı Hıristiyan fikirleriyle olan tartışılmaz bağlantıları bu bağlamda daha fazla ele alınamaz⁷⁶. Elbette, İtalyan raporunun varsaydığı gibi Hıristiyan

---

⁷¹ Zındık, İslâm'ın ifadesidir, İslâm ceza hukukunda heterodokslar için kullanılan bir terimdir. Bu terim genellikle İslâm devletini tehlikeye atan sapkınları tanımlamak için kullanılır.

⁷² Çünkü canlıların yakılması yasaklanmıştı. Bu nedenle, olay Arapça metinde, Türk müellifte eksik olan, kâfirin “öldürüldükten sonra” yakıldığı ilavesiyle tamamlanmıştır.

⁷³ Krş. F. Taeschner, *Der Islam* içinde, c. 18, 1928, s. 242.

⁷⁴ Krş. örneğin E. J. W. Gibb, *History of Ottoman Poetry*, c. 1, Londra 1900, s. 381 vd.; ayrıca E. G. Browne, *Journal of the Royal Asiatic Society* (1898) içinde s. 90 vd.

⁷⁵ Krş. yukarıda dipnot 2.

⁷⁶ Krş. benim *Der Islam* yazımın bulunduğu C. Clemen, *Die Religionen der Erde, ihr Wesen und ihre Geschichte*, c. 2, München 1949, s. 473 vd.

doktrinlerinin vaaz edilmesinden değil, sadece kroniklerde yer alan bu pasajın Batı'nın harikuladeli meraklısı değerlendiricilerinin gözünde ifade edilen birbirine yakın inançlardan bahsediyoruz. Özellikle Trakya'nın, 1415/16'da Simavna'da (Dimetoka yakınlarında) Şeyh Bedrettin'in ayaklanmasından bu yana, kısmen ekonomik, kısmen sosyal ve dinî ayaklanmaların sırayla gerçekleştiği sürekli bir mayalanma hâlinde olduğu kesindir⁷⁷. Ne yazık ki, Hurûfîye müntesibinin kim olduğu net değildir, çünkü bu mezhebin Osmanlı İmparatorluğu'nun eski devrindeki yayılımı hakkında hâlâ yeterince bilgimiz yoktur. Bu şahsın Firişteoğlu (Ar. İbn al-malak) Abdülmecid b. Abdüllâtîf* olması tamamen imkânsız görünmemektedir. Abdülmecid b. Abdüllâtîf, Tire (Aydın-ili) kökenli olmasına rağmen, Anadolu'ya göç etmiş Doğu İranlı bir aileden gelmiştir⁷⁸. Muhtemelen, 15 Şubat 1419 (19 Muharrem 822) Çarşamba gecesi idam edilen⁷⁹ Hurûfî mürşidi Seyyid Ali el-a'lâ'nın* müridi olup onunla birlikte Osmanlı Devleti'nde Fazlullah-ı Hurûfî'nin öğretilerini tebliğ etti. Bu öğretiyle bilhassa Bektaşî ve dolayısıyla yeniçeri çevrelerinden büyük yankı ve etki uyandırdı, ancak daha sonra sapkınlıklarının kefaretilerini yakılarak ödemek zorunda kaldı. Devlet için tehlikeli olan ve ortodoks din adamlarının, ama özellikle de bağnaz ve halkı hor gören Müftü Fahreddin'in nefret ettiği ve özellikle yeniçeri birliklerini kirletmekle tehdit eden bu öğretiler, Taşköprizâde'nin anlattıklarına inanılacak olursa, Acemlere ve özgür düşünenlere karşı her zaman özel bir merakı olan genç Mehmed Çelebi ile istekli bir kulak bulmuştu. Gerçi Mehmed Çelebi, himâyesindeki kişiyi Muradiye Camii'nin önündeki ibadet meydanında yanarak ölmekten kurtarmayı başaramamıştı. Din bağınazları müftünün önderliğinde, Zancaruola kroniğinde sayıları 2007, Marino Sanudo tarafından ise muhtemelen

⁷⁷ Krş. Hoca Sâdeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, c. 1, s. 387.

* Bkz. Hüsamettin Aksu, "Abdülmecid Firişteoğlu", *TDVİA*, c. 13, İstanbul 1996, s. 134-135 (Ç.N.).

⁷⁸ Babinger, *Die Geschichtsschreiber*, 1927, s. 124 vd.

⁷⁹ Kesin ölüm zamanı Berlin Devlet Kütüphanesi'ndeki 221 numaralı Farsça elyazmasından çıkarılabilir; bunun için W. Pertsch, *Verzeichnis der Persischen Handschriften* (Berlin 1888), s. 264 vd. tarafından verilen ve oldukça hatalı olduğu kabul edilen bilgilere başvurmak zorundayız. 'Alî-i a'lâ'nın eserinin acilen incelenmeye ihtiyacı vardır.

* Hurûfîliğin kurucusu Fazlullah-ı Hurûfî'nin başhalifesi Şeyh Ebü'l-Hasen Alî el-A'lâ el-İsfahânî (Ç.N.).

yanlış okuma sonucunda 7000 olarak verilen müritler, körü körüne öfkelenildi.

O yaz haftalarında yaşanan ve belki de az önce anlatılan olayla bağlantılı hâle getirilebilecek bir başka olay da, 22 Eylül 1444'te Edirne'nin merkezinde meydana gelen ve bedestenin yanı sıra yapımı süren II. Murad'ın yeni camisinin, 841-851/1437-1447 yılları arasında inşa edilen Üç Şerefeli Camii'nin de alevlere kurban gittiği korkunç yangındır. Cenevizli tüccarların zengin stokları da yok olan bedestende saklanıyordu⁸⁰. Çevrede 7.000 olduğu iddia edilen çok sayıda evin yangına teslim olduğu görülüyor. Eğer Edirne'nin birkaç yıl içinde iki kez neredeyse tamamen yandığını kabul etmek istemiyorsak, bu yangın, tehlikeli bir yeniçeri ayaklanmasıyla bağlantılı olarak eski Osmanlı kroniklerinde bildirilen ertesi yıldaki yangınla aynı olmalıdır⁸¹. Hem Joseph von Hammer-Purgstall⁸² hem de J. W. Zinkeisen⁸³, yeniçerilerin bu ayaklanmasını ve kundaklamalarını 1445'in başına yerleştirir ve Murad'ın Manisa'dan geri çağırılmasıyla ilişkilendirir; şimdi bildiğimiz gibi, neredeyse tam olarak Ağustos 1446'nın son gününe tarihlenebilir. Bu olay, olayların bir bütün olarak seyri açısından detaylarını gözden kaçırmaktan daha önemlidir. Sadrazamın, daha doğrusu ilk vezir Halil Paşa'nın genç, hırslı ve güç peşinde koşan Mehmed Çelebi'yle ne o zaman ne de gelecekte⁸⁴ iyi geçinemeyeceği kesin bir sonuç olarak sayılmalıdır.

Daha sonraki Osmanlı tarihçisi Sâdeddin (öl. 1599)⁸⁵, eski rivayetlere dayandırdığı *Tâcü't-tevârih* adlı tarihi eserinde bu olay

---

⁸⁰ Cenevizlilerin Edirne'de eskiden beri bir *Fondaco*'su bulunuyordu, aynı şekilde Venediklilerin, Katalanların ve Floransalıların, krş. B. de la Brocquière, *Le Voyage d'Outremer*, haz. Ch. Schefer, Paris 1892, s. 171.

⁸¹ Krş. örneğin *Die altosmanischen anonymen Chroniken*, haz. F. Giese, c. 1, Breslau 1922, s. 70; ayrıca Hoca Sâdeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, c. 2, s. 387 ve onu kullanan diğer müellifler.

⁸² Hammer, *GOR*, c. 1, s. 466.

⁸³ Zinkeisen, *GOR*, c. 1, s. 706 vd.

⁸⁴ Bu konu üzerine bu anlaşmazlıkları yorumlama denemesi için krş. Mehmet Cemil, *Çandaralı Halil Paşa niçin öldürüldü?*, İnkılap Kitaphanesi, İstanbul 1933.

⁸⁵ Krş. F. Babinger, *Enzykl. des Islam* içinde, c. 2, s. 1034 vd. (ve *Khodja Efendi*); ayrıca aynı yazara ait *Geschichtsschreiber der Osmanen*, s. 123 vd. Olayın mukayesesi için krş. *Tâcü't-Tevârih*, c. 1, s. 387.

hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir⁸⁶.

Buna göre, yeniçeriler genç imparatorluk valisine karşı isyan ettiğinde, iddiaya göre asker sayısındaki artış nedeniyle Halil Paşa'nın parmağı olmalıydı. Mehmed Çelebi taleplerini hemen yerine getirmediği için, aynı anda şehrin birkaç yerini ateşe verdikleri söylenir. Bedestenin etrafındaki bölge, kalenin altındaki mahalle (İstanbul'daki adıyla Taht-ı kale) ve birkaç çarşı alevler içinde kaldı. Pazar yeri bekçisi (*bezistan/bedesten kâhyası*) Hoca Kasım ve diğer pazar bekçileri (*bezistancı/bedestenci*) hayatlarını kaybetti⁸⁷. Değerli mallarla dolup taşan kapalı pazar yerleri de dâhil olmak üzere Edirne'nin büyük bir kısmı birkaç saat içinde yanarak kül oldu. Çok sayıda insan hayatını kaybetti ve imparatorluğun her yerinden buraya getirilen taşınır mallar ve hazinelerdeki kayıplar hesaplanamaz boyuttaydı. Askerlerin öfkesi özellikle Mehmed'in güvenilir danışmanı Hadım Şehâbeddin Paşa'ya⁸⁸ yöneldi; Şehâbeddin Paşa onların takibinden ancak Eğri Kapı'dan

---

⁸⁶ Bu hususta en mühim, fakat şimdiye değin maalesef kullanılmamış kaynaklar arasında F. Tauer'in *Archiv Orientalni* içinde c. 4 (1932), s. 94'te zikredilen ve mahlası Kâşifi olan, Ahmed Paşa'nın (krş. Hammer, *GOR*, c. 1, s. 198 vd.; ayrıca E. J. W. Gibb, *HOP*, c. 2, s. 40 vd.; bu F. Tauer tarafından bilinmemektedir) çevresindeki en eski Osmanlı şairlerinden birinin Farsça *Ghazânâme-i Rûm* adlı eseri yer alır. Belki bu eser Bursa'da ve II. Mehmed'in lehine ve hatta onun emriyle yazılmıştır. Bundan başka yeni keşfedilen, Halil İnalçık ve Mevlüd Oğuz tarafından zikredilen (*Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi*, Sayı 7 (1949), s. 481-495), ne yazık ki, bugüne kadar bilinen tek el yazması eksik bir *Gazavâtname-i Sultan Murâd* olup bunun yayınlanması çok arzu edilir.

⁸⁷ Krş. *Tâcü't-tevârih*, c. 1, s. 387.

⁸⁸ Şehâbeddin Paşa, Kemalpaşazâde'nin kroniğine göre Gürcü asıllı, hiç şüphesiz Türk olmayan, sarayda beyaz bir hadım olarak yetiştirilmiş ve Ak Ağa'nın –beyaz hadımların amiri– yanında görevlendirilmiş, daha sonra sahil bölgesi komutanı (*savâhil*) ve Rumeli valisi, Rumeli Hisarı'nın (Saruca Paşa ve Zağanos Paşa ile birlikte) ortak banisi olarak 1452'de hâlâ hayatta olan bu kişi, Filibe'de, Hicrî 848 = 1444'te, yani muhtemelen Varna Savaşı'ndan hemen sonra kurduğu İmaret Camii'nin batısında, kendi mezar kubbesi (türbe) içinde gömülüdür. Caminin kitabesi hakkında bkz. B. Filov, *Izvestija na bălgarsk. archeolog. družestvo* içinde cilt II (Sofya 1911), 258. F. Taeschner'e göre, Şehâbeddin Paşa Hicrî 855 = 1451 yılında Edirne'deki saraçlar çarşısına daha sonra yıkılan bir köprü (Saraçhane köprüsü) de bağışlamıştır. Kitabe Edirne Belediye Müzesi'nde yer alır. Ayrıca krş. Âlî, *Künhül-ahbâr*, c. 5, s. 233; *Sicill-i osmânî*, c. 3, İstanbul 1311, s. 176.

saraya kaçarak kurtulabilmişti. Ancak öfkeli Yeniçeriler Buçuktepe⁸⁹ adı verilen şehir tepesinde toplandılar ve öfkeli tehditleriyle tüm halkı dehşete düşürdüler, ta ki sonunda günlük maaşlarına yarım akçe (*Asper*) zam yapılacağı sözü tehlikeli faaliyetlerine son verene kadar. Sâdeddin⁹⁰ ve aynı zamanda Chalkokondyles⁹¹, Halil Paşa'nın isyanının daha başında, orada barış içinde oturan II. Murad'ı Trakya'ya geri çağırarak için Manisa'ya elçiler gönderdiğini yazmaktadır⁹². Son yıllarda yapılan değerli keşifler sayesinde, sultanın dönüşünün tamamen farklı koşullar altında gerçekleştiği ve her iki tarihçinin de av sahneleri eşliğinde romantize ettiği koşullar altında gerçekleşmediği artık şüpheye yer bırakmayacak şekilde kanıtlanabilir. Bu nedenle, bu Yeniçeri ayaklanmasının 1444 Eylül'ünün sonundan önceki haftasına tereddütsüz yerleştirilebileceğine ve yerleştirilmesi gerektiğine inanıyorum.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli'deki başkenti istikrarsız bir ruh hali içindeyken ve tüm bölgeler harap edilirken, Haçlı ordusu zorlu yürüyüşlerle yavaş yavaş Karadeniz'e doğru ilerliyor, zaman zaman Bulgar kaleleri ve şehirlerindeki Türk garnizonlarıyla şiddetli çarpışmalara giriyor ve oradan donanma koruması altında sahil boyunca zahmetsizce Konstantinopolis'e ilerleyebilme umuduyla durduruluyordu. Anadolu'da, II. Murad'ın bir general olarak becerisi sayesinde, Karaman Savaşı onun için kendisinin tahmin edebileceğinden daha çabuk mutlu bir sona ulaşmıştı. İbrahim Bey uzun süreli direnişin boşuna olacağını anladı ve Karaman'dan gelen Molla Sarı Yakub'un⁹³

---

⁸⁹ Tepenin adı eski Osmanlı vakanüvisleri ve onları takiben Sâdeddin tarafından da açıkça belirtilmiştir. İsmi kökeni belirsizdir. Bulgarca *božič* (Noel) kelimesinden gelebileceği açıktır (krş. A. C. Barbier de Meynard, *Dictionnaire turc-français*, c. 1, s. 319^a).

⁹⁰ Krş. *Tâcü't-tevârih*, c. 1, s. 387.

⁹¹ Krş. Chalkokondyles, haz. I. Bekker, Bonn 1843, s. 352 vd; haz. E. Darkó, c. 2, s. 122 vd.

⁹² Hacı Kalfa, *Takvimü't-tevârih* (*Zaman çizelgesi* içinde, İstanbul 1146), 105, Hicri 848 = 1444/1445 senesinde şunlar yazar: “II. Murad'ın Edirne'de, oğlunu tahttan indirdikten sonra tahta geçmesinin gerekçesi müşriklere karşı mücadeledir (*kıtal*). Bunun hemen üzerine Varna'ya sefere çıkar (*cihad-ı ekber*). Müşrikün kelimesinden çoğu kez *putperestler*, *politeistler* anlaşılırsa da, burada belki de “inançsızlar” (çoğunlukla *kâfir* denilen) anlamında kullanılmış olmalıdır.

⁹³ Krş. *Die altosmanischen anonymen Chroniken*, haz. F. Giese, c. 1 (Text), s. 67; c. 2 (Almanca), s. 91. Burada zamansal olarak kuşkusuz *Belleten*'de yayınlanan Sayı 1

arabuluculuğuyla sultanla hızlı bir barış anlaşmasına vardı. Tam zamanıydı ve büyük olasılıkla Halil Paşa'nın Küçük Asya kampına gönderdiği ulaklar, genç oğlu Mehmed Çelebi'nin Avrupa'daki iç ve dış zorluklarla artık başa çıkamayacağı konusunda ulu sultanı karanlıkta bırakmadılar⁹⁴.

Murad ordusuyla birlikte kuzeye doğru ilerledi. Çanakkale Boğazı'na ulaştığında, geçidin orada demirlemiş olan Hıristiyan filosu tarafından kapatılmış olduğunu gördü. Kendi birlikleri yaklaşık 40.000 kişiden oluşuyordu ve bu sayı yanlış söylentiler nedeniyle Batı'da 100.000 kişiye kadar abartıldı⁹⁵. Sonunda İstanbul'un yukarısındaki Anadolu Hisarı'nda, Boğaz'da gece vakti balıkçı teknelerinde gerçekleştirilen bu ordu gücünün geçişi garip koşullar altında gerçekleşmiştir⁹⁶. Kaynakların⁹⁷ anlatımlarında büyük farklılıklar vardır, ancak yine de Hıristiyanların kâfirlerinin ve düşmanlarının onlar tarafından kısmen kişisel hizmetlerle, yani araçların sağlanmasıyla, kısmen de öncelikle savaş ihtiyaçlarıyla (*arma, ferrum, victualia et alia*

(1937), s. 120), gerek II. Murad gerekse oğlu Mehmed Çelebi'ye yönelik olan Karamanoğlu İbrahim Bey'in yemin belgesi (*sevğendnâme*) zikredilmelidir. Yahya b. Mehmed el-kâtib'in *manâhiğ al-inşâ* isimli, ilmî açıdan büyük önemi haiz eserinden alınmıştır. Burada Kasım/Aralık 1479 tarihli harika bir istinsah Paris'teki Bibliothèque Nationale'den (*suppl. turc* 660; 78 varak) alınmıştır, krş. E. Blochet, *Catalogue des Manuscrits turcs*, c. 2, Paris 1933, s. 24. Bu XV. yüzyıla ait paha biçilmez mektup koleksiyonu için *bir mecmua* tarifi abestir, bkz. *Belleten*, Sayı 1 (1937), s. 120, dipnot 3.

⁹⁴ II. Mehmed'in Halil Paşa'ya duyduğu amansız nefretin o zamandan kalma olduğu ve Konstantinopolis'in ele geçirilmesinden kısa bir süre sonra onu öldürmesine neden olduğu rahatlıkla varsayılabilir. Mehmed'in kayınpederi olan Rum dönmesi Zağanos Paşa'nın ve Şehâbeddin Paşa'nın, devlete son derece layık eski bir Osmanlı ailesinden gelen Halil Paşa'yı kıskanmaları ve onun düşüşünü teşvik etmeleri kaçınılmaz bir sonuç olarak kabul edilemez. Yeniçerilerin nefret ettikleri Şehâbeddin'e karşı isyanı muhtemelen Çandarlı'nın yaptıklarına kadar geri gider.

⁹⁵ Krş. Zinkeisen, *GOR*, c. 1, s. 686.

⁹⁶ Krş. Zinkeisen, *GOR*, c. 1, s. 686 dipnot; ayrıca bkz. Guglielmotti, *Storia della marina*, s. 165; C. Cipolla, *Storia delle signorie italiane dal 1300 al 1530*, Milano 1881, s. 516; C. Manfroni, *Storia della marina italiana*, Roma 1897, s. 14.

⁹⁷ Kaynaklar Zinkeisen, *GOR*, c. 1, s. 686, dipnot 1'de kısmen bir araya getirilmiştir, yine daha detaylı bir inceleme ve ulaşılabilen raporların ele alınması henüz yapılmamıştır.

subsidiarum genera) desteklendikleri kesin olarak kabul edilebilir.⁹⁸ Çünkü Papa IV. Eugen, Ekim ayında yayınladığı bir fetvayla bu türden tüm suçları aforoz ederek lanetledi⁹⁹. Chalkokondyres'in¹⁰⁰ bildirdiği gibi, şiddetli bir fırtınanın Papalık filosunun Çanakkale Boğazı'nın girişindeki Marmara Denizi'ne girmesini engellemiş olması da gerçeklere aykırı olmayabilir. Birden fazla durum, Cenevizlilerin¹⁰¹, ama belki de Venediklilerin de, küçümseyici bir açgözlülük uğruna –II. Murad'ın nakledilen askerlerinin her biri için bir altın duka ödediği iddia edilmektedir!– girişiminde sultanın belirleyici yardımcısı oldu¹⁰². Bütün bunlar hiç şüphesiz 1444 Ekim ayının ikinci yarısında gerçekleşmiştir. Yolda kendisine katılan Trakya ordusunun bakiyeleriyle¹⁰³ takviye edilen sultan, konaklamaksızın aceleyle Edirne'ye gitti ve orada oğluyla buluştu. Oradan Varna'ya yürüdü ve Haçlılardan 4.000 adım ötede kamp kurdu. Aziz Martin Günü (10 Kasım) 1444'te, Murad'ı zaman zaman neredeyse savaş alanından kaçmaya iten, değişen silah şanslarının ardından zaferin nihayet Osmanlılara geçtiği unutulmaz savaş burada gerçekleşti. Kral Vladislav savaş alanında kalmış ve “son haçlı” (Robert C. Jenkins), bu talihsiz Haçlı seferinin gerçek ruhu olan Kardinal G. Cesarini de hayatını kaybetmiştir¹⁰⁴. Hıristiyan ordusunun paramparça olmuş kalıntıları batıya, Tuna Nehri'ne doğru aktı, ama sadece birkaçı anavatanına ulaşabildi. János Hunyadi, kendisine karşı uzun süredir meydan okuyan ve onu bir süre sıkı bir şekilde gözaltında tutan Eflak

---

⁹⁸ Krş. Od. Raynaldus, *Annales eccles.*, c. 9, 1756, s. 433, burada papalık fetvası zikredilir.

⁹⁹ Krş. Raynaldus, *Annales eccles.*, c. 9, 1756, s. 433.

¹⁰⁰ Chalkokondyles, haz. I. Bekker, 327, haz. E. Darkó, c. 2, s. 99.

¹⁰¹ Bu girişimde Venediklilerin değil Cenevizlilerin parmağı olduğu varsayımı için söylenecek çok şey var. Cenevizliler Osmanlılarla canlı ticari ilişkiler içindeydi ve 1437 gibi erken bir tarihte Ligurya girişimcilerinden oluşan Maona adlı bir şirket Küçük Asya'nın, özellikle de Yeni Foça'nın (Nea Phokia) şap madenlerini II. Murad'dan kiralamıştı. Her şeyden önce, Levanten Cenevizliler (krş. Francesco Drappetio) Osmanlı yöneticilerine, aksi takdirde sadece Anconitanlar kadar dostça davranıyorlardı.

¹⁰² Krş. Zinkeisen, *GOR*, c. 1, s. 686. Kaynaklarda gerek Cenevizliler (örneğin Von Leodr. Cribellius, *Libri duo de expeditione Pii papae secundi in Turcos* = Muratori, *Script. Rer. it.*, c. 23, Mediolani 1737, s. 43-44) gerekse Venedikliler yardım etmekle suçlanır. Papa, Venediklileri suçlu bulmuş gibidir, krş. aşağıda.

¹⁰³ Krş. Zinkeisen, *GOR*, c. 1, s. 685 vd.

¹⁰⁴ Krş. Paul Becker, *Giuliano Cesarini*, s. 89 vd. ve orada zikredilen kaynaklar. Kardinalin hangi şekilde ve nerede öldüğü kesin değildir.

prensi Vlad Tepeş'in eline düştü¹⁰⁵. Rumeli valisi Davud Paşa günler ve geceler boyunca Tuna Nehri'ne kadar olan kırsala akın etti, ulaşabildiği tüm kaçakları öldürdü ve ganimetle yüklü olarak ordugâha döndü¹⁰⁶. Öfkeli II. Murad, Haçlıların ilk saldırısında kaçan ordu komutanlarını ağır bir cezaya çarptırdı. Ağır suçlular ölüm cezasına çarptırılırken, daha az suçlu olanlar kadın kıyafetleri giydirilerek kampta dolaştırılacak ve askerler tarafından alaya alınacaktı. Sâdeddin'in bildirdiğine göre¹⁰⁷, sadece önde gelenlerin itirazı bu ağır cezanın infazını engellemiştir. Daha sonra zengin bir hediye alan Rum dönmesi Koca¹⁰⁸ Hızır Ağa'nın¹⁰⁹ kesip hükümdarına sunduğu Kral III. Vladislav'ın başı, sultan tarafından bal dolu bir kap içinde Bursa'ya getirildi ve sevinç içindeki halk bu korkunç onur hediyesini şehrin kapıları önünde yapılan görkemli bir törenle topladı. Kafatası Nilüfer Nehri'nde özenle yıkandı, bir mızrağa takıldı ve kadim Anadolu başkentinin sokaklarında zaferle taşındı.

Murad Varna'daki savaş alanından hemen Edirne'ye döndü ve burada savaşta ölen Rumeli Valisi Karaca Paşa'yı^{*110} törenle toprağa

---

¹⁰⁵ Krş. Zinkeisen, *GOR*, c. 1, s. 699.

¹⁰⁶ Krş. Zinkeisen, *GOR*, c. 1, s. 700, kaynağı Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, c. 1, s. 383 vd.

¹⁰⁷ *Tâcü't-tevârih*, c. 1, s. 383 vd.

¹⁰⁸ Eski Osmanlı toplumunun sosyal yapısı hakkında genel olarak sanıldığından çok daha az bilgiye sahip olduğumuz gibi (krş. F. Babinger, *Beiträge zur der Türkenherrschaft in Rumelien*, Brünn-Münih-Viyana 1944, s. 69), erken dönem Osmanlı ordusunun yapısı, özellikle de II. Mehmed dönemine kadar yeniçeriler hakkında hiçbir şekilde yeterli bilgiye sahip değiliz. Koca, yeniçeri birliklerinde 15. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan, ancak ondan önce, özellikle Trakya'nın fethi sırasında çok revaçta olan ve muhtemelen yeniçeriler arasında daha yaşlı (*koca* - yaşlı, evli) anlamına gelen bir sınıfın adı olmalıdır. Sadece Türkçe yer ve manzara adlarında varlığını sürdürür (krş. *Kocalar*, ama özellikle kuzeybatı Anadolu'daki Kocaeli; *Kocalar*'ın toprakları, hünkâr, hükümdar, emire ait olan Hudâvendigâr'ın arazisinin aksine, koca ile oluşturulan birçok yer adının yanı sıra, sırasıyla Kırklareli ve Edirne yakınlarındaki iki köy Koca Hızır, Koca Ali, ayrıca Koca Aliler, özellikle sık kullanılan iki yer adı, vb.) ve bunlar, alan adları gibi bugüne kadar neredeyse hiç incelenmemiştir.

¹⁰⁹ Hızır Ağa Mora'dan gelmiştir, krş. Zinkeisen, *GOR*, c. 1, s. 698, dipnot 1. Koca Hızır'ın daha sonra yeniçeri ağası (o dönemde mevcut bile olmayan bir makam) ve hatta vezir olarak atanması muhtemelen bir masal konusudur.

* Esasen şehit düşen Karaca Bey, Varna Savaşı sırasında Anadolu Beylerbeyi idi (Ç.N.).

¹¹⁰ Karaca Paşa'nın düştüğü yer daha sonra Kara Paşa adı verilen bir türbe ile anılmıştır. Bir tekkenin yakınında yer almaktadır ve C. J. Jireček'in zamanında (1890 civarı) bir

gömdürdü, yerine Arnavut Özgür'ü, Chalkokondyles'in* Skourası'nı¹¹¹ Anadolu Beylerbeyi olarak atadı, yeniçeri Koca Hızır'a hatırı sayılır topraklar verdi¹¹² ve hemen ardından oğlu Mehmed Çelebi lehine tahttan feragat etti. Üst düzey yetkilileri tarafından aceleyle alınan karara karşı

Koca tarafından korunmuştur. Bu *şehid*in Karaca Paşa olduğu Jireček tarafından zaten doğru bir şekilde kabul edilmiştir; krş. C. J. Jireček, *Das Fürstentum Bulgarien*, Prag-Viyana-Leipzig 1891, s. 537. Ancak Karaca Paşa'nın naaşı Edirne'ye nakledilmiş ve orada gömülmüş gibi görünmektedir. I. Murad'ın Kara Kuşlar Tarlası'ndaki (Kosovo Polje) türbesi için de benzer bir durum söz konusudur. Karaca Paşa'nın I. Mehmed'in bir kızıyla, yani II. Murad'ın bir kız kardeşiyle evli olması dikkat çekicidir. Adı Selçuk Hatun'dur ve Bursa'da gömülüdür.

* Laonikos Chalkokondyles'in *Apodeikseis Historiôn* (Tarihin Kanıtları) ismini taşıyan 1480'lerde derlenmiş çalışması on kitap halinde 1298'le 1463 yılları arasında kapsar. Osmanlı Türklerinin ilk ortaya çıkışıyla başlar, Lesbos adasının fethiyle sona erer. Eserin iki edisyonu bulunmaktadır: *Historiarum Libri Decem*, haz. I. Bekker (Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bonn 1843) ve *Historiae Demonstrationes*, 2 cilt, haz. E. Darkó (Budapeşte 1922-27) (Ç.N.).

¹¹¹ Krş. Chalkokondyles, haz. I. Bekker, s. 340, c. 6 ve s. 358, dipnot 3; haz. E. Darkó, c. 2, s. 110, dipnot 23; s. 127, dipnot 4. Özgür Paşa Arnavut kökenliydi. Krş. Akdes Nimet Kurat, *Die türkische Prosopographie bei Laonikos Chalkokandyles*, Doktora Tezi, Hamburg 1933, s. 71 Nr. 64, fakat II. Murad ve II. Mehmed zamanında adı geçen Phatoumâs'tan kimin anlaşılması gerektiği henüz anlaşılmamıştır. Chalkokondyles'e göre (haz. I. Bekker, s. 374, 10 vd., haz. E. Darkó, c. 2, s. 111, 114 vd.) II. Murad, yerine Rum doğumlu olan Saruca Paşa'yı getirmek için onu vezaretten almıştır. Çirmen civarında gömülü olan ve I. Murad'ın emrinde çalışan ve I. Bayezid'in saltanatının sonunda (804 h = 1401/2) ölen aynı adlı eski vezirle karıştırılmamalıdır. Genç Saruca Paşa'nın hareketli bir kariyeri olmuştur (bkz. Kurat, *Die türkische Prosopographie*, 69 vd, Osmanlı ve Bizans kaynaklarından derlenmiştir), kuşkusuz defalarca azarlanarak uzun süre Gelibolu'ya gönderilmiş, ancak yine de II. Murad'ın güvenilir danışmanlarından biri olmuştur, Sultan kendisi ve oğlu için onu iki kez damat namzedi olarak kullandı, ta ki Konstantinopolis'in ele geçirilmesinden kısa bir süre sonra Halil Paşa ve Şehâbeddin Paşa ile birlikte sultanın gözünden düşene ve kısa bir süre sonra (belki de Gelibolu'da; krş. Fevzi Kurtoğlu, *Gelibolu ve yöresi tarihi*, İstanbul 1935, şek. 3 sayfa 48, ancak burada iki isim taşıyıcısı birlikte atılmış olabilir) nerede olduğu bilinmeden vefat edene kadar.

¹¹² Koca Hızır'ın topraklarının nereler olduğu belli değildir. Evliya Çelebi, *Seyahatname*, c. 3, s. 376 dn. 9'da yeni haritalarda artık bulunmayan, Eski Zağra ile Yeni Zağra arasında bulunan 200 nüfuslu bir yerleşimden, oradaki bir camiden ve bir handan söz eder; belki buralardır. Buraların güneybatısında Hızır Bey isminde bir köy bulunur (krş. Evliya Çelebi, c. 3, s. 378, dn. 12), belki de tarifi bir Mihaloğlu'na (krş. Babinger, *Enzykl. des Islam*, c. 3) borçludur.

yapılan tüm itirazların hiçbir etkisi olmadı. Aralarında İshak Paşa¹¹³ ve veziriazam Hamza Bey'in de bulunduğu en güvendiği adamlarının eşliğinde Anadolu'ya geçen II. Murad, Mentеше, Saruhan ve Aydın valiliklerini şahsi mülkü olarak aldı ve İzmir'e çok da uzak olmayan cennet gibi Manisa'da emeklilik ikametgâhını kurdu. Bununla birlikte, oğluna yine Halil Paşa'yı sadrazam olarak verirken, büyük hukukçu Mola Hüsrev bir kez daha ordu kadılığı görevini üstlendi ve böylece imparatorluğun her iki kesimindeki tüm hukuki anlaşmazlıkları çözmekten sorumlu olan en yüksek hukuk adamı oldu. Bütün bunlar şaşırtıcı bir şekilde 1444 yılının Aralık ayında, ancak en geç bir sonraki 1445 yılının Ocak ayının ilk günlerinde gerçekleşmiştir. Mehmed Çelebi, henüz 39 yaşında olan babasının aniden tahttan feragat etmesiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun tek hükümdarı haline gelmişti. Tahttan çekilmenin gerçek nedenlerini tahmin etmek güçtür. İlk başta, II. Murad'ın yüceliğin hayal kırıklıklarını yaşadığını ve ikincil bir figür olarak sorunlarından kurtulmaya çalıştığını varsaymak cazip geliyor. Ancak sürecin bu şekilde yorumlanması kesinlikle isabetli değildir. Bununla birlikte, II. Murad'ın devlet işlerinden, özellikle de imparatorluğun böylesine istikrarsız bir durumunda uzaklaşmasına yalnızca huzur ve sükûnet arzusunun, hayattan zevk alma isteğinin ya da dünyevi yorgunluğun yol açmış olabileceği pek düşünülemez. Ne yazık ki tahtın genç varisinin karakter özellikleri hakkında yeterince bilgimiz yok. Muhtemelen eylemleri, zaten dizginlenemez bir güç arzusu ve hedeflerinin acımasızca takip edilmesi tarafından belirleniyordu. Dahası, gergin olduğunu varsayabileceğimiz baba ve oğul arasındaki ilişki tamamen karanlıkta kalıyor.

II. Mehmed, İslâm hükümdarlarının en yüce iki hakkını (minberde vaaz, *hutbe* ve madenî para, *sikke*; krş. İtalyanca *zecca*) kendisi için talep ederek, hemen Cuma hutbesini adına okutur ve Edirne, Ayasuluk (yani Hágios Theólogos, Alto Luogo, Ephesos), Amasya, Bursa ve Seres darphanelerinde Hicrî 848 = 20.4.1444 ila 8.4.1444 tarihleri arasında, yani kesinlikle 1445 yılının ilk aylarında gümüş

---

¹¹³ İshak Paşa'nın kökeni ve çok hareketli kariyeri şimdiye kadar yalnızca Kamil Kepecioğlu tarafından incelenmiştir ("İnegöllü İshak Paşa", *Uludağ*, Nr. 45/46, Bursa 1942); krş. *Sicill-i Osmanî*, c. 1, s. 323. Bir cami inşa ettirdiği Selanik'in son valisiydi, Hicrî 890 = 1485 yılında öldüğü ve orada gömülü olduğu söylenir.

parçalar (*akçe*, Alm. Aspern/Weißling) ve bakır sikkeler, *mangır* onun adına basılır¹¹⁴. Daha Ocak ayında Şah Ruh, Cihanşah, Şirvanşah, Kılıç Arslan ve Uluğ Bey'in oğlu Abdülatif gibi Müslüman hükümdarlara ihtişamlı mektuplar gönderildi. Bu mektuplarda, bu yöneticiler onun iktidara geldiği konusunda resmen bilgilendirilmekte ve iyi komşuluk ilişkileri konusunda teminat verilmektedir¹¹⁵.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki taht değişikliğinin dış dünyada, Hıristiyanlıkta nasıl bir etki yarattığını, günümüze ulaşan ve şimdiye kadar bilinen belge ve kayıtlara dayanarak tespit etmek zordur. Haçlı ordusunun Varna'da uğradığı korkunç ve yıkıcı yenilgi, görünüşe göre tüm zihinleri uzun bir süre felce uğratmış ve yeni durum karşısında aktif bir tavır alma kararlılığının gücünü kırmıştı. Venedik, genç hükümdarla bir anlaşmaya varmaya çalışarak muhtemelen onları dikkate alan ilk Batılı güçlerden biriydi. Venedik Cumhuriyeti, Mart 1445'in ortalarında, papanın Osmanlıların Asya'dan Avrupa'ya geçişinin ancak Venedik kadırgalarının hatası sayesinde mümkün olduğu suçlamasına karşı kendini savunmak zorunda kaldı¹¹⁶. Vatikan'a, Venedik Negroponte'sine (Eğriboz), Arnavutluk'a ve deniz kıyısındaki şehrin diğer ticaret merkezlerine akınlar düzenleyen ve hatta bu akınları sürdüren Türklere karşı koymak için mümkün olan her türlü fedakârlığı yaptıkları için Venedik'in suçsuz olduğunu söylediler. Bu süreçte Venedik filosunun

---

¹¹⁴ Krş. Halil Edhem Bey'in sikke kataloğu, *Meskûkât-ı Osmâniye*, c. I (İstanbul 1334), 69-79. Ancak akçenin ağırlığı 6 kırıttan 5 kırata düşürülmüştü, bu nedenle yeniçeriler genç sultandan maaşlarının 3 akçeden 3,5 akçeye çıkarılmasını istediler ve sonunda başarılılar. Ancak Ostroviçalı Sırp Yeniçeri Konstantin (Konstantin Mihailloviç), saray ordusunun (aslında saray mensupları, *dworzanie*) altı ay boyunca maaş almadan beklediğini, bu yüzden Edirne'de imparatorluğun ileri gelenlerinin evlerini yağmaladıklarını ve II. Mehmed'in tahttan çekilmesini ve babasının geri dönmesini talep ettiklerini iddia eder. Kendisini "sevgili kuzuları" (*moi mili barankowie*) hakkında hiçbir şey bilmeyen biri olarak tanımlayan genç sultan bu talebi kabul etti ve derhal her birinin maaşını günlük yarım akçe, yani çeyrek yılda bir altın (*zloty*) ve yarım *ort* (bir Taler'in yaklaşık 4-8'de biri) arttırdı, krş. *Pamiętniki Janczara czyli kronika turecka Konstantego z Ostrowicy*, haz. Jan Łoś, Krakau 1912, s. 57-58.

¹¹⁵ Bu mektuplar Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-selâtin*, c. 1, s. 223 vd. bulunur ve kısmen J. Thury tarafından Macarcaya tercüme edilmiştir, bkz. *Török törtenetirok*, c. 1 Budapeşte 1893, s. 370 vd. Feridun Bey hakkında krş. Babinger, *Geschichtsschreiber*, s. 106 vd.

¹¹⁶ Krş. Iorga, *Notes et extraits*, c. 3, Paris 1902, s. 197.

mürettebatı ciddi kayıplar verecekti¹¹⁷. Birkaç hafta sonra, 4 Nisan 1445'te Senato, Cenova'nın¹¹⁸ ve diğer Hıristiyan müttefiklerinin, Venedik Cumhuriyeti ile hala devam eden savaş durumunu göz önünde bulundurarak, Eğriboz'da olduğu gibi yağmalarını gerçekleştiren Türklerle çoktan barış yaptıklarına işaret ederek, önlemlerini ve davranışlarını bir kez daha haklı çıkardı. Dolayısıyla Venedik Cumhuriyeti'nin de artık Osmanlılarla resmî bir barış anlaşması yapma zorunluluğuna boyun eğmek zorunda hissetmesi şaşırtıcı olmamalıdır¹¹⁹. 26 Nisan'da Senato, Ege'deki birleşik donanma için papanın yardımlarının reddedilmesine atıfta bulunarak, Hıristiyan âleminin başını suçlamaya karar verdi; diğer Hıristiyan devletler Türklerle çoktan barış anlaşmaları yapmışken, Osmanlılar Eğriboz'a, Yunanistan'daki diğer Venedik mülklerine ve Arnavutluk'a saldırılarını engellemeden sürdürüyorlardı, bu yüzden Venedik artık diğer Batılı güçler gibi derhal harekete geçmeliydi. Senato'da yapılan oylamanın sonucu ezici bir üstünlüğe sahipti: 91 lehte, sadece 2 aleyhte oy kullanılırken, 2 kişi çekimser kaldı¹²⁰.

Genç sultanla yapılan barış görüşmeleri böylece onaylanmış oldu.

II. Mehmed'in Venedik'le yaptığı bu barış antlaşmasından başka, kısa süren saltanatından günümüze sadece bir devlet belgesi, yani genç sultanın bir fermanı ulaşmıştır. Edirne, Şevval 849 ortaları = Ocak 1446 ortaları, Selanik kadısı Sinaneddin'e (bir dönme), oradaki Çavuş Manastırı (yani Vlatâdes ya da Vlatéos Manastırı; bkz. bu konuda O. Tafralı, *Topographie de Thessalonique* (Paris 1931), 192 vd., özellikle 193, dipnot 2) dolayısıyla gönderilen ferman¹²¹.

11 Mayıs 1445'te Venedikli amiral Alvise Loredano'ya, Osmanlılarla mümkün olan en onurlu şekilde barış yapılana kadar Boğazlarda kalması talimatı verildi. Bizans Sarayı'ndaki Venedik Balyos

---

¹¹⁷ Iorga, *Notes et extraits*, s. 198.

¹¹⁸ Iorga, *Notes et extraits*, s. 198.

¹¹⁹ Iorga, *Notes et extraits*, s. 198.

¹²⁰ Iorga, *Notes et extraits*, s. 200.

¹²¹ Manastır başrahibi Archimandr. Pankratios'un (Selanik) yardımseverliği ve nezaketi sayesinde, maalesef hasar görmüş önemli belgenin mükemmel bir fotoğrafını Prof. Dr. Stîlpon Kyria Kyriakidis'e (Selanik Üniversitesi) borçluyum. Şekil 11'de verilmiştir. Ferman daha önce II. Murad'a atfedilmiştir.

Andrea Foscolo'nun tavsiyesi üzerine, "Avrupa Sultanı"na bir temsilci gönderilerek, Venedik'in topraklarında serbest ticaret yapması konusunda kendisiyle anlaşmaya varılmasına ve müteakip barış görüşmelerinde, 4 Eylül 1430'da Edirne'de Ser Silvestro Morosini aracılığıyla babasıyla varılan anlaşmaların yenilenmesine, ancak mümkünse haraç maddesi olmadan yenilenmesine karar verildi. Ancak "Türk", anlaşmanın Asya'da bulunan babası tarafından onaylanmasını taahhüt etmek zorunda kalmıştır¹²². Bu talepten, en azından Venedik'te, tahttan çekilmiş sultanın siyasî etkisine güvenilmesi gerektiğine inanıldığı sonucuna varılabilir, çünkü onu bir tür "Asya Sultanı" olarak görüyorlardı.

Senato'nun bu kararlarının ardından Ser Andrea Foscolo, muhtemelen Pera'ya yerleşmiş zengin ve becerikli bir tüccar olan Aldovrandino de Giusti'yi (Zusti)¹²³ Edirne'ye, genç sultanın sarayına gönderdi. 23¹²⁴ Şubat 1446 Çarşamba günü, orijinal Yunanca versiyonu Venedik'teki Devlet Arşivleri'nde muhafaza edilen barış anlaşması burada imzalandı. İfadeler, 1430 sonbaharında II. Murad ile varılmış olan anlaşmaları büyük ölçüde izlemektedir¹²⁵.

Peki, aynı sıralarda II. Murad'ın durgun Manisa'daki sarayında neler oluyordu? Neyse ki, Ciriaco Pizzicollini'nin korunmuş olan mektupları sayesinde bu konuda bir kez daha bilgi sahibiyiz¹²⁶. Pizzicollini,

---

¹²² Iorga, *Notes et extraits*, s. 200.

¹²³ Zusti (Giusti) ailesi, Venedik Devlet Arşivi'nden gelen nazik bir iletme göre Padua kökenlidir, ancak 1010 yılı civarında Venedik'te ikamet etmektedir. Giusti ailesinin münferit kollarının Konstantinopolis'e yerleştiği, burada ticaretle uğraştığı ve refaha ulaştığı görülmektedir. Her halükarda, burada adı geçen Giusti'lerin hiçbirinin izi Venedik'e kadar sürülemez.

¹²⁴ Krş. F. Babinger-F. Dölger, "Mehmed's II. Früherster Staatsvertrag (1446)", *Orientalia Christiana Periodica*, Sayı 15 (1949), s. 225-258. Anlaşma metninde doğru tarih verilmesine (*dal di de anchuo, che e vintitre del mexe di Feurer, di di Mercore, indiction nona*) rağmen gerek *Diplomatarium Veneto-Levanticum sive Acta et Diplomata res Venetas, Graecas atque Levantis illustrantia a. 1351-1454*, c. 2, Venedik 1899, s. 366 vd. gerekse Iorga, *Notes et extraits*, Sayı 3 (Paris 1902), s. 210 vd. belge tarihini 25 Şubat 1446 Cuma günü olarak verir.

¹²⁵ Krş. *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. 2, s. 343-345.

¹²⁶ Krş. Pall, *Ciriaco*, s. 40 vd.; ayrıca Grov. Targioni-Tozzetti, *Relazioni d'alcuni viaggi fatti in diverse parti della Toscana*, c. 5, Floransa 1773 (2. Baskı), burada s. 408-461'de *Notize alcune lettere di Ciriaco Anconitano* basılıdır; yine aynı yerde bu yıla ait

Kiklad adaları ve Girit'teki gezintilerinin ardından 1445'te Anadolu kıyılarına gider ve Ocak 1446'da burada görülür. 13 Mart 1446'da Dük Dorino I. Gattilusi'nin misafiri olarak Midilli'de kaldı ve oradan arkadaşı Andreolo Giustiniani'ye bu adaya korkulan bir Osmanlı saldırısının beklenmediğini bildirdi. Anconalı, başlangıçtaki Konstantinopolis'e dönme niyetini gerçekleştirmedi, bunun yerine Mart sonunda Manisa'ya gitti (26.3.1446)¹²⁷. 7 Nisan'da onu Ceneviz şap ticaretinin ana merkezi olan İzmir'in yukarısındaki Yeni Foça'da (Nea-Phokia) buluruz. Burada eski tanıdığı Francesco Drapperio ile karşılaştı, bu kârlı işin ana hissesi onun elindeydi. II. Murad'dan, onun yardımıyla, Küçük Asya'daki Osmanlı topraklarında engelsiz ve izinli bir seyahat yapmasını sağlayan bir güven mektubu (*berât*) aldı. 9 Nisan'da Drapperio ile birlikte Manisa'ya giderek buradaki sarayda teminat mektubunu teslim aldı. Sultan tarafından kabul 1446 yılının Paskalya Pazarı'nda (17 Nisan) gerçekleşmiştir. Üç gün sonra Ciriaco, A. Giustiniani'ye gönderdiği yeni bir mektupta¹²⁸ bu görüşmeyi anlatır; mektupta her iki İtalyan da elçilerin geleneksel kabul salonunda değil, majestelerinin özel odalarında nezaketle karşılanmışlardır. Bundan sadece üç hafta sonra, 5 Mayıs 1446'da II. Murad, 4.000 adamıyla birlikte Avrupa'ya doğru yeniden yola çıkmak üzere emeklilik konutundan ayrıldı. Bu durum C. Pizziccolli tarafından 11 Mayıs'ta Yeni Foça'dan A. Giustiniani'ye gönderilen bir mektupta bildirilir¹²⁹ ve sultanın oğlu “*Cialaby*” (Çelebi) tarafından acilen Edirne'ye çağrıldığı (*magnopere*) ve bu nedenle aceleyle yola çıktığı (*baud segniler*) belirtilir.

Bu çağrının aslında, Osmanlı devletinin eski idarecisini bizim bilmediğimiz nedenlerle¹³⁰, ama her halükarda genç sadrazamın devlet

---

mektuplar bulunur.

¹²⁷ Krş. Pall, *Ciriaco*, s. 40 vd.

¹²⁸ Krş. Pall, *Ciriaco*, s. 41 vd.

¹²⁹ Mektubun sureti için bkz. Pall, *Ciriaco*, s. 58 vd. (şekil IV).

¹³⁰ Eski ulu sultanın planlanmamış bir şekilde Rumeli'ye geri çağrılmasına iç siyasi güçlüklerin mi (yeniçeri isyanı?) yoksa dış politika mülhazalarımızın mı yol açtığı henüz netlik kazanmış değil. Murad'ın tahta dönüşünün hemen ardından ordusuyla birlikte Yunanistan'a doğru yola çıkması ikinci ihtimali daha güçlü kılmaktadır. Belki de komutanı Ömer Bey Turahanoğlu'nun ve Atina'da zor durumda olan Osmanlı himâyesindeki Nerio II. Acciajoli'nin yardım çağrısıyla, ama her halükarda aniden başlatılan bu seferin, yalnızca işgal edilmemiş birliklerin, özellikle de yeniçerilerin, taht

yönetimine duyduğu güvensizlikten dolayı geri çağıran Halil Paşa tarafından yapılmış olması, öyle görünüyor ki Ciriaco'nun dikkatini çekmemiştir¹³¹. Drapperio ile birlikte üç gün boyunca sultana Trakya'ya dönüş yolunda eşlik ettiği için bu daha da şaşırtıcıdır. Bergama'nın ötesine, sahildeki Ayazmend'e kadar birlikte seyahat ettiler. Ardından II. Murad kuzeydoğuya, Bursa'ya dönerken, iki arkadaşı Yeni Foça'ya doğru tekrar yola koyuldular. Daha sonra A. Giustiniani'ye yazdığı aynı mektuba göre, o da sultanın Avrupa'ya giden yolunu takip etmek

---

değişikliklerinde alışlageldiği üzere isyan etmeyi düşünebilecekleri endişesiyle tetiklenmiş olması (krş. Dukas, haz. I. Bekker, s. 226), pek akla yatkın görünmüyor. Ion Ursu'nun yanlışlıkla Donado da Lezze'ye atfettiği ve onun adıyla yayımladığı Gianmaria Angiolello'nun *Historia turchesca*'sında, (Bükreş 1910, sayfa 15) Mehmed'in, II. Murad'ın tahttan feragat etmesiyle başa geçtikten sonra Konstantinopolis'i almaya niyetlendiğini ve Halil Paşa'nın (*Ali Bassa* olarak adlandırır) bu nedenle ona bunu tavsiye etmediğini ve babasına mektup yazdığını iddia eder: “*ma per Ali Bassa fu disvaso scrivendo al signor Marothbei suo padre, della opinione del figliuolo, confortandolo a döver ritornar al governo antico, stante l'età giovinile del figliuolo, et suo pericolo. Fu l'anno 1447 nel tempo di Papa Nicola. Signor Marotei, inteso il consiglio d'Ali Bassa, e ne ritornò in Adrinopoli et mandò il figliuolo a star in Bursa, il qual Maccometo figliuolo s'accorse esser levato da quel luoco per le parole d'Ali Bassa, döve, che doppo la morte del padre gli fece portarla penitenza, come a suo luoco intenderete*”. [Türkçesi: “*ama Ali Paşa, babası Murat Bey'e oğlunun görüşü hakkında yazarak, oğlunun gençliği ve tehlikesi nedeniyle eski yönetime dönme zorunluluğuna dair onu teşvik ederek vazgeçirdi. Papa Nicola zamanında 1447 yılıydı. Ali Paşa'nın tavsiyesini dinleyen Murad Bey, Edirne'ye geri döndü ve oğlunu Bursa'ya gönderdi ki oğlu Mehmed, Ali Paşa'nın sözleri nedeniyle oradan alındığını anladı ve babasının ölümünden sonra ona kefareti ödetti, anlayacağımız yeri gibi.*” (Ç.N.)]. Bu bilgiler, 1447 yılı hariç (Papa V. Nicholas 6.3.1447'de papalık görevine başlamıştır), açıkça gerçeklerle örtüşmektedir; dolayısıyla genç sultanın Konstantinopolis'i sürpriz bir şekilde ele geçirme planı pekâlâ ihtimal dâhilinde olabilir. Görevden alındıktan sonra Bursa'da (yani Manisa'da değil) kaldığı ve Arnavutluk seferi için babası tarafından buradan çağrıldığı Angiolello tarafından açıkça belirtilmiştir (s. 15, dn. 2).

¹³¹ 11 Mayıs 1446 tarihli mektupla şöyle yazar: “*Ancak Theucer'in kendisi ve Theucrians'in büyük lideri oğlu, Çelebi'nin tarafından büyük ölçüde teşvik edilen dört bin adamla birlikte, yavaş yavaş Trakya'ya doğru yola çıktı*” (“*Ipse vero Theucer et magnus Theucrorum dux a quatuor hominum milibus comitatus, ut a Cyalabi filio magnopere accitus, suum ad Thraciam iter baud segniter agit*). Bundan sonra, kuvvetli bir şekilde (*magnopere*) çağrılacak ve “gecikmeden, mümkün olduğunca çabuk” (*baud segniter*) yolculuğa çıkacaktı, bu doğru olabilir, ancak bu, görünüşe göre II. Murad'ın yol boyunca kapsamlı mola vermesini engellemedi.

istemiştir¹³².

II. Murad'ın dönmek için özel bir acelesi yoktu. Görünüşe göre, tahmin ettiğim gibi, kurucusu olduğu ve kendi adını taşıyan, Orta Çağ Osmanlı mimarisinin en parlak döneminin son yansıması olan, inşa kitabesine göre o sıralarda tamamlanan (Hicri 850 = 29.3.1446-19.3.1447) ve muhtemelen o sırada huzurunda açılan camiye ziyaret etmek için bir süre Bursa'da kaldı¹³³. N. Iorga tarafından yayınlanan 10 Eylül 1446 tarihli Ragusalı bir belgeden¹³⁴, Murad'ın Edirne'ye ancak Ağustos sonunda geldiği, iddiaya göre vezir Saruca Paşa'nın sarayına indiği (bkz. *Alî*, V, 215, 6) ve tahtı tekrar ele geçirdiği açıkça görülebilir. II. Mehmed, aynı Saruca Paşa'nın eşliğinde Manisa'nın yalnızlığına çekilmek zorunda kaldı. II. Murad, Eylül ayı başlarında, önceki vezirleri görevlerinde teyit ettikten ve sadece Zağanos Paşa'yı¹³⁵ Balıkesir'e (Anadolu) gönderdikten sonra devlet işlerine yeniden başladı. Bu ayda – ne yazık ki belgede gün belirtilmemiştir–¹³⁶ Pera'dan Giusti (Zusti) ailesinin bir başka üyesi olan Bartolomeo Giusti'yi, Venedik Cumhuriyeti ile onaylanan barış antlaşmasını kendisine getiren Venedikli Balyos A. Foscolo'nun elçisi olarak kabul etti¹³⁷. II. Mehmed'in 9 Mart 1446'da Edirne'de kaleme aldığı bir mektupla “kölesi”, *ulufecibaşı* Yunus Karaca'yı (?; *Alofazi bassa et Janascaraza*) ve Rum

---

¹³² Krş. Pall, *Ciriaco*, s. 44.

¹³³ Krş. H. Wilde, *Brussa* (Berlin 1909 = *Beiträge zur Bauwissenschaft*, s. 13, 51 vd.).

¹³⁴ Iorga, *Notes et extraits*, c. 2, Paris 1899, s. 419.

¹³⁵ Mehmed'in danışmanı ve özel sırdaşı olan ve muhtemelen genç sultan üzerinde en büyük etkiye sahip olan vezir Zağanos Paşa'nın II. Murad tarafından Balıkesir'e (Kuzey Anadolu: Karesi-İli) gönderildiğini ve Mehmed'in yeniden tahta çıkmasından sonra burada yeniden nüfuz kazandığını belirtmek gerekir. “*Zağanos b. Abdullah*” Rumeli Hisarı'nın inşa kitabesinde kendisini ölümsüzleştirdiğinde (Receb 856 H = Ağustos 1452; krş. *TOEM*, Sayı 2 (özel sayı), s. 484), Mehmed'in Perotlar için 1 Haziran 1453 –Cemaziyelahir 856 sonu– tarihli ünlü Rum beratını da imzalamış, ancak kısa bir süre sonra bu sultanın gözünden tamamen düşmüş ve bir süre Mehmed'in haremindedir yaşayan kızıyla birlikte Anadolu'da Balıkesir'e sürülmüştür. Zağanos Paşa burada, 1461 yılında, şimdi sadece Paşa Cami olarak adlandırılan ve daha sonra yanına gömüldüğü bir cami vakfetmiştir. Bildiğim kadarıyla cami ve mezar kubbesi (türbe) ile bunların kitabeleri üzerine yapılan çalışmalar henüz eksiktir, bkz. Vehbi Okey, *Balıkesir*, İstanbul 1938, s. 83, dn. 8.

¹³⁶ Iorga, *Notes et extraits*, c. 2, Paris 1899, s. 213.

¹³⁷ Iorga, *Notes et extraits*, c. 3, Paris 1902, s. 212 vd.

kançılıryasının sekreterini elçi olarak Venedik'e göndermesinden sonra¹³⁸, aynı yılın 25 Ekim'inde babası, görevde kalan Dimitri "Apethasco"yu, "kölesi" Yahşi Bey ile birlikte, onayladığı barış senedini bir güven mektubuyla Venedik'e iletmek üzere liman kentine göndermeye karar verdi¹³⁹.

Ve muhtemelen aynı zamanda, iktidarı yeniden ele geçiren II. Murad, oğlunun dokuz ay önce Zilkade'de (849 H = Şubat 1446: *dal mexe che se chiama Dalchada, che son con questa luna lune nuore*) imzaladığı barışı Venedik'e onaylattı¹⁴⁰.

Tahttan indirilen Mehmed Çelebi, kızgın ve intikama susamış bir halde, Arapça inşa kitabesine göre¹⁴¹ babasının 849 H = 1445/6 yılında tamamladığı Manisa'daki saraya çekildi¹⁴². O andan itibaren her fırsatı değerlendirdi. Oradan, en azından Anadolu topraklarında, babasının Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki hâkimiyetini kırmak için her fırsatı değerlendirdi. Cariyelerinden biri olan Gülbahar Hatun'dan olan oğlunun doğumundan kısa bir süre sonra, Manisa'nın 70 km güneyindeki Ayasuluk'ta* 852 H = 1448/9 yılında kendi adına bakır bir sikke¹⁴³ bastırmıştır. Bu sikke şimdiye kadar, kendi saltanatı içinde sınıflandırılmadığı için, açıkça görülebilen 852 basım yılının 856 olarak tersine çevrilmesi gerektiğine inanılarak tereddütsüz 856 H = 1452 yılına

---

¹³⁸ Iorga, *Notes et extraits*, c. 3, s. 212 vd.

¹³⁹ Iorga, *Notes et extraits*, c. 3, s. 213.

¹⁴⁰ Iorga, *Notes et extraits*, c. 3, s. 214.

¹⁴¹ Krş. Çağatay Uluçay, *Manisa'daki Saray-ı Amire ve Şehzadeler Türbesi* (İstanbul 1941), s. 29, vesika 1; maalesef buradaki Latin yazı anlaşılır değildir.

¹⁴² Mehmed Çelebi 1447'nin sonlarına doğru Rumeli'ye dönmüş olmalıdır, çünkü orada, Dimetoka'da, daha sonra padişah olan oğlu Bayezid, bu soyun ikincisi, *bain al-idain* (= bayramlar arasında), yani 10.12.1447 ile 17.02.1446 arasında doğmuştur. Annesi cariye olmalıydı, çünkü Mehmed Çelebi 1449 baharına kadar Edirne'de Dulkadiroğlu hanedanından Sitti Hatun'la evlenmemişti. Kısa bir süre önce, 1448 sonbaharında, babasına Arnavutluk'a kadar eşlik etmişti.

* Günümüzde Selçuk ilçesi (Ç.N.).

¹⁴³ Sureti için bkz. Edhem Bey, *Meskûkât-ı Osmâniye*, c. 1, İstanbul 1334, tablo III, Nr. 336 ve üç sikke tipine dair açıklamalar s. 104. Bu sikkenin, Edhem Bey, *Meskûkât-ı Osmâniye*, s. 100, levha III, şekil 323'te tarif edilen II. Mehmed'in Amasya'da basılan bakır sikkesinde bir tür karşılığı vardır, ancak bu sikkede ne yazık ki başı öne dönük bir aslan görülmemektedir. Bu *mangırın* II. Mehmed'in ikinci saltanat dönemine ait olduğuna ihtimal vermiyorum.

aktarılmıştır¹⁴⁴. Bununla birlikte, veliaht şehzadenin sikke basma hakkını kendinde gördüğü ve tuhaf sikkeleri en yakın darphane olan Efes'te (Ayasuluk) bastırıldığı konusunda pek şüphe yoktur. Ön yüzünde Halil Edhem Bey'in¹⁴⁵ ejderha, J. H. Mordtmann'ın¹⁴⁶ ise yılan olarak adlandırdığı dik, kıvrık, solucan benzeri bir canavar görülmektedir. Gerçekte, iki solucan arasında bir melez gibi görünüyor, ki ben bir *regulus* ya da *basiliskos*, yani eskilerin kuşkusuz sivri başının üzerinde üç çıkıntısı olan bir yılan olarak tasvir ettikleri, ancak Doğuluların bir horoz, bir kurbağa ve bir yilandan oluşan bir figür olarak tasvir ettikleri ve Çin çizimlerinde de ima edilen o katil efsanevi yaratığı tanıdığımı inanmış bulunuyorum. Bu canavar ne Çin ve Japon sikkelerinde rastladığımız türden bir ejderha ne de bir yilandır; ne bir ibiği ne de bir hörgücü vardır, hatta ne de kocaman gözleri (nefes veya bakışında öldürme gücü olduğuna inanılan ejderha gözleri!). Bunun bir kral ejderha, basilisk, bir *şâh-i mârân* olabileceği sonucuna, tam olarak büyük kafatasındaki kambur benzeri yükseltinin varlığından varıyorum. Madenî para resminin anlam ve önemini açıklamak cüretkâr olduğu kadar açık da görünmektedir. Ceneviz yerleşimlerinin yakınlığı, Manisa'daki saray merkeziyle olan bağları ve son olarak Arap sikke efsanesinin dikkat çekici yön ve düzenleme eksikliği göz önünde bulundurulursa, örneğin İtalyan darphane ustaları gibi bir Batı etkisi kesinlikle olasılık dâhilindedir¹⁴⁷.

Genç veliaht, 1448 sonbaharında babasıyla birlikte, bizzat orada bulunan Osmanlı tarihçisi Âşıkpaşazâde'nin canlı bir şekilde anlattığı Kosova Meydan Muharebesi'ne katıldıktan sonra¹⁴⁸, ertesini bahar, II.

---

¹⁴⁴ Edhem Bey, *Meskûkât-ı Osmâniye*, s. 104. Sikkeleri dipnot 150'de zikredilen F. Babinger makalesiyle karşılaştırım.

¹⁴⁵ Edhem Bey, *Meskûkât-ı Osmâniye*, s. 104.

¹⁴⁶ J. H. Mordtmann da sözlü bir konuşmada bu sikkeyi Hicrî 856 yılına yerleştirmiş ve yılanı, Yılanlı Sütun'un bir kopyası olarak görmüştür ki Konstantinopolis 857 H = 1453 yılına kadar fethedilmediği için bu söz konusu değildir.

¹⁴⁷ 14. yüzyılın başlarında Manisa, Ayasuluk ve Milet'teki Anadolu küçük prensleri Napoliten *gigliati*'yi taklit eden sikkeler yaptırdı.

¹⁴⁸ Mehmed Çelebi'nin, babasının toplu bir çağrı çıkardığı (*nefir-i amm*: 112, 6) bu sefere katıldığı, sultanın çadırlarında imam olarak kalan "Simavna kadısı oğlu" Şeyh Bedreddin Mahmud'un torunu Halil'in raporundan da anlaşılmaktadır, krş. *Die Vita* (menakıbnâme) *des Schejch Bedre d-dîn Mahmûd, gen. İbn Qâdi Samauna*, yazar Halil

Murad'ın emriyle Dulkadiroğlu hanedanından Sitti Hatun'la meşru nikâhını kıydı¹⁴⁹.

Aynı yıl Hicrî 853 yılında, muhtemelen Receb ayında, yani Ağustos-Eylül 1449'da Mehmed Çelebi'nin annesi Hüma Hatun vefat etmiş ve Bursa'da "Hatuniye" Türbesi'ne defnedilmiştir¹⁵⁰. Korunmuş olan mezar odası, kocasının türbesinden yaklaşık 100 metre uzaklıktaki bir bahçede yer almaktadır ve üç satırlık kitabede¹⁵¹ yapım ayına ve dolayısıyla muhtemelen Hümâ Hatun'un yaklaşık ölüm ayına ek olarak, kesinlikle alışılmadık bir versiyon olan *sultân Muhammad Çelebi-Sultân* şeklinde oğlunun adı duyurulmaktadır ki bu, iktidara dair belirli iddiaları ifade etmese de işaret ediyor gibi görünen bir unvandır.

Venedik'le varılan anlaşmalara bakılmaksızın, Osmanlı tahtının Manisa'daki varisi, Ege Denizi'ndeki Venedik mülklerini korsanlarıyla rahatsız ediyordu; korsanlar yağmalarıyla sadece Tine ve Mikonos gibi adalara değil, aynı zamanda anakaraya, hatta Napoli'ye, Agrolis körfezinin en iç kısmındaki Napoli di Romania'ya (Nauplia)* ve özellikle de Orta Hellas'taki Eğriboz Adası'na saldırıyı alışkanlık haline getirmişlerdi¹⁵². Lagün şehrinin senatosuna Mart 1449'da Negroponte'den (Eğriboz), Türklerin "*bugüne kadar üç yıl boyunca sürekli olarak*" hayvanları ve insanları yurtlarından çıkararak bu adaya

---

b. İsmâ'îl b. Shejch Bedred-dîn Mahmûd, *Urtext*, c. 1, Leipzig 1943 = *Publicatiunile Institutului de Turcologie din Iași*, vol. II, partea 1), s. 112, dn. 2, buradan Mehmed Çelebi'nin sufilere birlikte ordunun sağ kanadında olduğu görülebilir, krş. *Türkiyat Mecmuası*, c. 3 (1935), 255.

¹⁴⁹ Krş. F. Babinger, "Mehmed's II. Heirat mit Sitt-Chatun", *Der Islam*, c. 29, Berlin 1949, s. 217-235. Eğer Sitti Hatun'un Edirne'deki mezar kitabesinde *seb'in* yerine *tis'in*, yani 871 H = 1467 yerine 891 Hicrî = 1486 yazılıysaydı, o zaman caminin inşası ve Sitti Hatun'un II. Mehmed'in evliliğinden çocuk sahibi olma olasılığı hakkındaki varsayımlar kesinlikle geçersiz olurdu. Yılın doğru okunduğundan hiçbir şekilde emin değilim.

¹⁵⁰ Krş. Süheyl Ünver, *Fatih Külliyesi*, İstanbul 1946, s. 162.

¹⁵¹ Krş. Ünver, *Fatih Külliyesi*; bununla birlikte, kitabenin lafzı verilmemiştir. Burada varılan sonuçlar (sayfa 163, dipnot 1) bana pek inandırıcı gelmiyor. Bu konuda krş. F. Babinger, *Der Islam* içinde, c. 29, 1949, s. 218, dipnot 2.

* Yunanistan'da Mora yarımadasının kuzeydoğusundaki Anabolu (Ç.N.).

¹⁵² Krş. Iorga, *Notes et extraits*, c. 3, 1902, s. 240; burada senato kararının metni verilmemektedir. Bunu, Venedik Devlet Arşivi'ne nezaketle borçluyum. Diğer bağlamlarda kısaltılmadan iletilecektir.

ciddi zarar verdiklerini bildirildi¹⁵³. Denizci Venediklilerin konsey kitaplarında, “*Ve Türkler bunun Türkiye’de bulunan, majesteleri ile savaşta olan büyük sultanın oğlunun izniyle olduğunu söylüyorlar. Ve bunun da ötesinde büyük sultanın da niyeti olabilir, eğer bu onun emriyse*”^{**} vs. yazıyor. Bu raporların doğruluğu ve güvenilirliği¹⁵⁴ varsayıldığında, Mehmed Çelebi’nin 1446 sonbaharında Manisa’ya varışından hemen sonra burada ordusunu kurduğu ve karada ve denizde dilediğini yaptığı anlamına gelmektedir.

Kuşkusuz, daha 1446 sonbaharı sona ermeden, babası II. Murad Seres’te toplanan orduyla birlikte derhal Yunanistan’a doğru yola çıkmış, 10 Kasım’da Hexamilion* önlerinde görünmüş ve dört hafta sonra Korint önündeki bu hisarı aşarak, aldığı savaş önlemleriyle güneydoğu Avrupa ülkelerine ve aynı zamanda Venedik’e yeniden korku salmıştı¹⁵⁵. Ancak 3 Şubat 1451 sabahı Edirne’de muhtemelen bir felç sonucu beklenmedik ölümüyle bu endişe geçici de olsa sona erdi. On beş gün sonra, 18 Şubat 1451’de, II. Mehmed bir kez daha fakat kalıcı olarak saltanat tahtına çıktı ve kısa bir süre sonra, devrilen Konstantin’in sarayından bir kez daha Batı dünyasına liderliğini sundu. (Noel 1948)

---

¹⁵³ “*de tempo in tempo da 3 anni in qua continuamente*”, krş. Iorga, *Notes et extraits*, c. 3, 1902, s. 240; A. S. V., *Senato Mar. Registro III*, resim 105’.

^{**} “*E questo i turchi dixeno esser de consentimento del fiuol del gran Signor che sta in Turchia, el qual ha guerra cum la Vostra Signoria et açò sopra de ciò se possi saver la intention de quel signor, se questo é de suo comandamento*”.

¹⁵⁴ Örneğin, Ludwig Ross, *Reisen auf den griechischen Inseln des ägäischen Meeres*, c. 2, Stuttgart ve Tübingen 1843, s. 186’da Patmos’la ilgili bir Yunan kroniği kısmındaki eşzamanlı kaydı karşılaştırm; elbette 6984 = Miladî 1476 olduğu söylenmelidir, ancak Miladî 1448 6956’ya karşılık gelecektir. Bir yerlerde bir gözden kaçırma var.

* Germe (Ç.N.).

¹⁵⁵ Krş. Zakythinos, *Le Despotat*, s. 232 vd.; ayrıca N. A. Bees, *Byzantin.-Neugrich. Jahrbücher* içinde, c. 16, Atina 1939/43, s. 234-241.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- ANGYAL, David, "Die diplomatische Vorbereitung der Schlacht von Varna (1444)", *Ungarische Rundschau*, Sayı 2 (1913), s. 518-524
- ANGYAL, David, "Le traité de paix de Szeged avec les Turcs (1444)", *Revue de Hongrie*, Sayı 7 (1911), s. 255-268
- BABINGER, F., *Beiträge zur Geschichte der Türkenherrschaft in Rumelien (14. 15. Jdht.)*, Brunn-Münih-Viyana 1944
- BABINGER, F., *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig 1927
- BABINGER, F., "Mehmed's II. Heirat mit Sitt-Chatun", *Der Islam*, c. 29 (1949), s. 217-235.
- BABINGER, F. ve F. Dölger, "Mehmed's II. Frühester Staatsvertrag (1446)", *Orientalia Christiana Periodica*, Sayı 15 (1949), s. 225-258
- BECKER, Paul, *Giuliano Cesarini*, Doktora Tezi, Kallmünz 1935
- BEYDİLLİ, Kemal, "II. Murad'ın Eşi Sırp Prensesi Mara Branković (1418-1487)", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı 49 (2017), s. 383-412
- BLEYER, Jakob, "Einige Bemerkungen zu dem Szegediner Friedensschluß und die Schalcht bei Warna", *Mitteilungen des Inst. für östl. Geschichtsforschung*, Sayı 25 (1904), s. 127-137
- BLOCHET, E., *Catalogue des Manuscrits turcs*, c. 2, Paris 1933
- BROCQUIÈRE, Bertrandon de la, *Le Voyage d'Outremer de Bertrandon de la Broquière*, haz. C. Schefer, Paris 1892
- BRÜCKNER, Alex, *Geschichte der polnischen Literatur*, c. 2, Berlin 1922
- CİPOLLA, C., *Storia delle signorie italiane dal 1300 al 1530*, Milano 1881
- CLEMEN, C., *Die Religionen der Erde, ihr Wesen und ihre Geschichte*, c. 2, Münih 1949
- DIACONESCU, E., *Politica orientala burgunda și Turcii in sec. XIV și XV = Cercetari istoica*, c. 1, Jassy 1925

DIE ALTOSMANISCHEN ANONYMEN CHRONIKEN, haz. F. Giese, c. 1, Breslau 1922

DIETERICI, Fr., *Chrestomathie ottomane*, Berlin 1854

Diplomatarium Veneto-Levantinum sive Acta et Diplomata res Venetas, Graecas atque Levantis illustrantia a. 1351-1454, c. 2, Venedik 1899

ECKENBRECHER, Gustav von, “Mahmud Pascha, der Eroberer von Konstantinopel. Aus einem ungedruckten türkischen Volksbuch übersetzt”, *Grenzboten*, Sayı 37 (1878), s. 228-239

EDHEM BEY, Halil, *Meskûkât-ı Osmâniye*, c. 1, İstanbul 1334

FINKEL, L., *Jahresberichten der Geschichtswiss.*, c. 13, 1900

FILOV, B., *Izvestija na bălgarsk. archeolog. družestvo*, c. 2, Sofya 1911

FRAKNÓI, W., *Matthias Corvinus, King of Hungary 1458-1490*, Freiburg im Breisgau 1891

FRAKNÓI, W., *Cesarini Julian bibornok élete*, Budapeste 1890

FRANKL, Philipp, *Der Friede von Szegedin und die Geschichte seines Bruches*, Doktora tezi, Gustav Fock, Leipzig 1904

GEGAJ, A., *L'Albanie et l'invasion turque au XVe siècle*, Louvain 1937

GILLE, H., *Die historischen und politischen Gedichte Michel Beheims*, Berlin 1910

GUGLIELMOTTI, Alb., *Storia della marina pontificia nel medio evo*, c. 2, Floransa 1871

HALECKI, Oskar, *The Crusade of Varna. A Discussion of Controversial Problems*, Polish Institute Series Nr. 3, New York 1943

HALECKI, Oskar, *La Croisade de Varna*, Bulletin of the International Committee of Historical Sciences Nr. 45, Paris 1938

HAMMER, J. v., *GOR*, c. 1, Budapeste 1827

Historia Critica Regum Hungariæ, c. 13

HUBER, Alfons, “Die Kriege zwischen den Ungarn und den Türken 1440-1443”, *Archiv für österreichische Geschichte*, Sayı LXVIII (1886)

İlmiyye Salnâmesi, İstanbul 1334

IORGA, N., *La campagne des croisés sur le Danube*, Paris 1927

IORGA, N., *Notes te extraits pour servir à l'histoire des croisades au XV e siècle*, c. 2, Paris 1899

IORGA, N., *Notes te extraits pour servir à l'histoire des croisades au XV e siècle*, c. 3, Paris 1902

HÜSAMEDDİN, Abdizâde Hüseyin, *Amasya Tarihi*, c. 3, İstanbul 1927

JACOBS, E., "Cyriacus von Avona und Mehemmed II.", *Byzantinische Zeitschrift*, Sayı 30 (1929)

JIREČEK, C. J., *Geschichte der Serben*, c. II/1, Gotha 1918

KALFA, Hacı, *Takvîmü 't-tevârîh*, İstanbul 1146

KARAJAN, Theodor Georg von, "Zehn Gedichte Michael Beheim's zur Geschichte Österreichs und Ungerns", *Quellen und Forschungen zur vaterländischen Geschichte, Literatur und Kunst*, c. 1, Viyana 1849, s. 1-65

KEPECİOĞLU, Kamil, "İnegöllü İshak Paşa", *Uludağ*, Nr. 45/46 (Bursa 1942)

KUPELWIESER, L. v., *Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen bis zur Schlacht bei Mohács*, 1526; Viyana ve Leipzig 1895

KURAT, Akdes Nimet, *Die türkische Prosopographie bei Laonikos Chalkokandyles*, Hamburg 1933

MANFRONI, C., *Storia della marina italiana*, Roma 1897

MINEA, I., *Vlad Dracul și vremea sa = Cercetări istorice*, c. 4, Jassy 1928

NADEJDE, V., *Batalia dela Varna, 1444*, Jassy 1933

PALATIO, Andrea de, *Litterae de clade Varnensi*, haz. Prochaska, Lemberg 1882

PALL, Francisc, *Ciriaco d'Ancona e la crociata contro i Turchi, Valenii de Munte*, Bulletin Historique de l'Academie Roumaine, c. 20, Bükreş 1937

- PALL, Francisc, “Autor de la croisade de Varna: La question de la paix de Szegedin et de sa rupture (1444)”, *Bulletin de la section hist. de l’Académie Roumaine*, c. 22/2 (Bükreş 1941), s. 144-158
- PALL, Francisc, “Un moment decisif du Sud-Est européen: la croisade de Varna”, *Balconia*, Sayı 7 (Bükreş 1944), s. 102-120
- Pamietniki Janczara czyli kronika turecka Konstantego z Ostrowicy*, haz. Jan Łoś, Krakau 1912
- PERTSCH, W., *Verzeichnis der Persischen Handschriften*, Berlin 1888
- PICCOLOMINI, Aeneas Sylvius, *De Europa*, Opera qua extant omnia, Basel 1551
- RAYNALDUS, Od., *Annales eccles.*, c. 12, 1752
- Relatione dello stato della cristianità di Pera e Costantinopoli*, haz. E. Dalleggio D’Alessio, İstanbul 1925
- ROSS, Ludwig, *Reisen auf den griechischen Inseln des ägäischen Meeres*, c. II, Stuttgart ve Tübingen 1843
- SÂDEDDİN EFENDİ, *Tâcü't-Tevârih*, c. 1, İstanbul 1279/1862
- SANUDO, M., *Le Vite dei dogi*, Milano 1733, 1900-1911; nşr. Angela Caracciolo Arico, c. 1-2, Venedik 1989-2001
- SCHRADE, Fr., *Konstantinopel*, Tübingen 1917
- STOJANOVIĆ, L., “Srpski rodoslovi i letopisi”, *Glasnik srpskog učenog društva*, Sayı 53 (1883)
- TARGIONI-TOZETTI, Grov., *Relazioni d’alcuni viaggi fatti in diverse parti della Toscana*, c. 5, Floransa 1773, (2. Baskı)
- TRUHELKA, C., *Tursko-slovjenski spomenici Dubrovačke arhive* (= Glasnik zem. Muzeja), c. 23, Saraybosna 1911
- TAESCHNER, F. ve P. Wittek, “Die Vezirfamilie der Gabdarlyzâde (14/15. Jhrdt.) und ihre Denkmäler”, *Der Islam*, c. 18 (1929), s. 101-107
- ULUÇAY, Çağatay, *Manisa’daki Saray-ı Amire ve Şehzadeler Türbesi*, İstanbul 1941
- URBÀNEK, R., *Vladislav Varnencik-skutecnost a legenda*, Prag 1937

UZUNÇARŞILI, İ. H., "Karamanoğlu İbrahim Bey Vakfiyesi", *Bellekten*, Sayı 1 (1937), s. 111-126

WILDE, H., *Brussa*, Beiträge zur Bauwissenschaft, Berlin 1909

ZAKYTHINOS, D. A., *Le Despotat Grec de Morée*, c. 1, Paris 1932

ZEISSBERG, H. v., "Erinnerungen an die Schlacht bei Varna", *Zeitschrift für österreichische Gymnasien*, Sayı 23 (Viyana 1871), s. 81-114

ZINKEISEN, J. W., *GOR*, c. 1, 1840